

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Laskentatoimi

Katja Liukka

Taloudellisen arvioinnin mahdollisuudet vammaispalveluissa

Opinnäytetyö 2019

Tiivistelmä

Katja Liukka

Taloudellisen arvioinnin mahdollisuudet vammaispalveluissa, 50 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu

Liiketalouden koulutusala Lappeenranta

Liiketalouden koulutusohjelma

Laskentatoimi

Opinnäytetyö 2019

Ohjaajat: lehtori Saara Heikkonen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella taloudellisen arvioinnin mahdollisuuksia sosiaaalialalla. Työssä käsitellään ajankohtaisia vammaispalveluiden kehityshankkeita sekä toimintaa ohjaavaa keskeistä lainsäädäntöä. Lisäksi tutustutaan vammaispalveluiden taloudellisen arvioinnin nykytilaan sosiaaalialalla. Opinnäytetyön tavoitteena oli pohjatietojen perusteella pohtia, mitä taloudellisen arvioinnin menetelmää hanke voisi hyödyntää kustannusvaikutustensa arvioinnissa.

Toimeksiantajana on Naapurit - yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat - hanke. Hankkeen keskeisimpinä tavoitteina oli kehitysvammaisten aikuisten sosiaalisen osallisuuden ja hyvinvoinnin vahvistaminen. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Opinnäytetyön perusta on pitkälti teoreettinen. Aineisto kerätään monimuotoisesti alan artikkeleita, teoksia sekä sähköistä aineistoa hyödyntämällä.

Opinnäytetyön tuloksena Naapurit—hanke sai tietoa taloudellisen arvioinnin menetelmistä. Lisäksi tuloksena syntyi tieto, mitä menetelmää hanke voisi hyödyntää kustannusvaikuttavuutensa arvioinnissa. Tuloksia voidaan hyödyntää päätöksenteon tukena sekä hankkeen vaikutusten arvioinnissa tulevaisuudessa.

Asiasanat: Taloudellinen arviointi, kustannusvaikuttavuus, kustannusanalyysi

Abstract

Katja Liukka

Possibilities of economic evaluation in the service for the disabled, 50 pages,

Saimaa University of Applied Sciences

Faculty of Business Administration, Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration

Specialization in Accounting

Bachelor's Thesis 2019

Instructor: Ms Saara Heikkonen, Senior Lecturer of Saimaa University of Applied Sciences

The objective of the thesis was to investigate prospects of economic evaluation in the field of social work. The study concerns current development projects for the persons with disabilities and current legislations in the field. The study researches the present situation of economic evaluation in social work. The aim of the study was to use basic data to sort out what economic method assignors can be used to evaluate cost effects of their actions.

The assignor of the thesis is Naapurit - yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat project. The main goals of the project were to improve disabled person's welfare and participation. The study was based on qualitative research and the basis of the thesis is largely theoretical. The data for this thesis were collected from scientific articles, literature and the internet.

A result of this thesis was information that the Naapurit project can utilize in economic evaluation. The assignor can also utilize the results in cost effect measuring and to support decision-making.

Keywords: Economic evaluation, cost-effectiveness, cost analysis

Sisältö

Sisällys

1	Johdanto.....	5
1.1	Tutkimusmenetelmä.....	6
1.2	Tutkimuksen keskeiset tavoitteet.....	6
1.3	Tutkimuksen viitekehys.....	7
2	Vammaispalveluiden asiakkaat.....	8
2.1	Vammaisen ihmisen oikeudet.....	9
2.2	Asumispalveluiden järjestäminen.....	10
3	Naapurit — yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat.....	10
3.1	Aikaisempien tutkimusten tuloksia ja tavoitteita.....	11
3.2	Kehitysvammaisten asumisohjelma KEHAS.....	12
3.2.1	KEHAS-ohjelman kehittämisehdotukset vuosille 2016 – 2020.....	13
3.2.2	Ympäristöministeriön raportti 3/2018.....	14
3.3	#kotimatalla-hanke.....	15
3.4	Monipuolisia asumisratkaisuja kehittämässä-hanke.....	16
4	Henkilökohtainen budjetointi vammaispalveluissa.....	16
4.1	Avain asiakkuuteen-hanke.....	17
4.2	Suunta-keskus.....	18
4.3	Aloite henkilökohtaisen budjetoinnin kansallisesta tavoite- ja kehittämishajelmasta.....	19
5	Taloudellinen arviointi sosiaalialalla.....	20
5.1	Kustannuslaskenta.....	20
5.1.1	Kustannuslajilaskenta.....	20
5.1.2	Kustannuspaikkalaskenta.....	22
5.1.3	Suoritekohtainen kustannuslaskenta.....	22
5.2	Yhteiskunnallinen laskentatoimi.....	23
5.3	Pitkäaikainen päätöksenteko.....	23
5.4	Taloudelliset arvioinnin analyysit päätöksenteon apuna.....	24
5.4.1	Kustannusten minimointi -analyysi.....	25
5.4.2	Kustannus- vaikuttavuusanalyysi.....	25
5.4.3	Kustannus- utiliteettianalyysi.....	25
5.4.4	Kustannus-seurausanalyysi.....	25
5.4.5	Kustannus- hyötyanalyysi.....	26
6	Mittaamismenetelmät sosiaalialalla.....	27
6.1	Sosiaalinen investointi ja tilinpito.....	27
6.2	IOOI-menetelmä.....	29
6.3	Taloudellisen mittaamisen menetelmät käytännössä.....	34
6.4	SROI-arviointimenetelmä.....	36
7	Yhteenvedo ja pohdinta.....	40
8	Lähteet.....	46

1 Johdanto

Suomessa arvioidaan olevan noin 40 000 kehitysvammaista ihmistä eli noin 0,8 prosenttia koko väestöstä. (Kuntaliitto 2019.) Suomalaisista täysi-ikäisistä kehitysvammaisista arviolta 12 000 asuu asumispalveluiden piirissä. Lisäksi n. 9000 henkilöä asuu omaisten luona ja saman verran itsenäisesti omissa kodeissaan. Terveyskeskuksissa ja vanhainkodeissa asuu arviolta noin tuhat.

KEHAS on hallituksen hyväksymä vuonna 2010 käynnistetty kehitysvammaisten ihmisten asumisen ohjelma. Ohjelman tavoitteena on, että vuoden 2020 jälkeen kukaan kehitysvammaisen ei enää asu laitoksissa. Kunnalla on vastuu asumispalveluiden järjestämisestä. Laitosasumista on onnistuttu purkamanaan, mutta asumispalvelut toteutetaan edelleen pääasiassa ryhmäkodeissa, joten ratkaisu nähdään yksipuolisena. Kuntien harteilla on kehittää monipuolisempia asumisratkaisuja vastaamaan kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisiä tarpeita. (Raasina, Hintsala & Keski-Korhonen 2016)

Yhteiskunnallisen kustannus-hyötytietoisuuden lisääntyminen luo paineita sosiaali- ja terveysalan palveluntuottajille sekä päätöksentekijöille. Rajallisten resursien oikean kohdistamisen lisäksi, pitää varmistaa palvelua tarvitsevien ihmisten oma rooli, itsemääräämisoikeus ja osallisuuden tukeminen. Käytännössä tämä lisää kuntien sosiaalipalveluihin kohdistuvia vaatimuksia. Samanaikaisesti kasvava palveluntarjonnan tarve ja siihen kohdistuvat talousvaatimukset lisäävät taloudellisen arvioinnin tarvetta. Sosiaalipalveluiden taloudellista vaikuttavuutta voidaan arvioida, ja sitä myös pitäisi arvioida. Opinnäytetyöni aiheena on tarkastella erilaisia sosiaali- ja terveydenhuollossa hyödynnettäviä taloudellisen arvioinnin menetelmiä.

Opinnäytetyö toteutetaan Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat -hankkeelle. Hankkeeseen osallistuu Eksoten vammaispalvelut, Saimaan ammattikorkeakoulu, Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä sekä Lahden ammattikorkeakoulu, joka toimii myös hankkeen hallinnoijana. Hanke toteutetaan vuosina 2018 – 2020. Pää tavoitteena on aikuisten kehitysvammaisten ihmisten sosiaalisen osallisuuden ja hyvinvoinnin vahvistaminen sekä yksilölliset asumis-

ratkaisut, jotka mahdollistavat kehitysvammaisen ihmisen itsenäisen ja turvallisen asumisen omassa kodissa. Naapuriyhteisötoiminnan eli sosiaalisen isännöinnin toimintamallin kehittämisen ja pilotoinnin avulla, toimintaverkostoja pyritään saamaan osallistavaksi ja sulautuvaksi tuetun asumisen muodoksi. (Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat – hanke 2019.)

1.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyössä tarkastellaan kvalitatiivisen menetelmän avulla case-hanketta ja arvioidaan, mitä taloudellisen arvioinnin menetelmää Naapuri-hanke voisi hyödyntää toimintansa arvioinnissa.

Laadullinen tutkimus ei pyri asettamaan hypoteeseja tutkimuksen tuloksista, kuten ei opinnäytetyönikään. Teoriaosan laadinnassa hyödynnetään laadullista aineiston keruuta. (Patton 2015. s.14). Yleensä laadullisen tutkimuksen laadun mittarina käytetään luotettavuustarkastelua ja jatkuvaa dokumentointia. Tarkastelun tavoitteena on arvioida prosessia ja tehtyjä valintoja sekä vaikutuksia. Opinnäytetyön perusta on puhtaasti teoreettinen ja aineisto kerätään monimuotoisesti alan artikkeleita, teoksia sekä sähköistä aineistoa hyödyntämällä. Luotettavuus varmistetaan vertailemalla eri lähteistä saatuja tietoja ja niiden samankaltaisuuksia. (Kananen 2012. s. 43-44).

Väljän määrittävyytensä ansiosta menetelmää pystytään hyödyntämään monipuolisesti eri analyysimenetelmien avulla, kun halutaan saavuttaa syvälinen ymmärrys tutkittavaan ilmiöön tai tapaukseen. Case-tutkimukselle ominaista on toteutus omassa ympäristössään ja tässä hetkessä, jonka vuoksi se on strategisesti sopiva hankkeiden ja pilottien tutkimiseen.

1.2 Tutkimuksen keskeiset tavoitteet

Vammaissopimuksessa edellytetään vammaisen henkilön osallistaminen häntä koskevaan päätöksentekoon. Yhteiskunnallisesti osallisuus ei ole vielä samantasoisessa asemassa muihin kansalaisiin verrattuna. Naapurit-hankkeen toteutuksen lähtökohtana on osallisuuden edistäminen ja ihmisarvoa tukevien päätösten kehittäminen.

Mittaamisen menetelmät yleistyvät sosiaaalialalla. Monella organisaatiolla toimintaa ohjailee taloudellisten tekijöiden lisäksi sosiaaliset tavoitteet. Opinnäytetyön tavoitteena on perehtyä, kuinka taloudellisen arvioinnin analyysistä pystytään hyödyntämään sosiaaalialalla, sekä selvittää Naapurit-hankkeen hyödynnettäväksi soveltuvaa menetelmää arvioimaan toimintansa kustannusvaikutuksia.

1.3 Tutkimuksen viitekehys

Opinnäytetyön viitekehys koostuu kahdesta teoreettisesta pääosiosta, sosiaalisesta ja taloudellisesta. Ensimmäinen teoreettinen osio käsittelee vammaisten henkilöiden oikeuksia sekä toiminnalle asetettuja lainsäädännöllisiä vaatimuksia. Teoreettisen pohjan vahvistamiseksi olen tutkinut laajasti ajankohtaisia kehityshankkeita, joista esittelen työni kannalta keskeisimmät. Hankkeissa on tuotettu kattavasti parannus ehdotuksia sekä mittaristoja, joiden avulla kehitysvammaisten henkilöiden asemaa pystytään vahvistamaan ja kehittämään. Teoreettinen osuus on rajattu käsittelemään hankkeelle ominaisia tavoitteita ja päämääriä.

Taloudellisen arvioinnin teoriaosuudessa käsitellään kustannuslaskennan perusteet, minkä jälkeen syvennytään tarkastelemaan taloudellisen arvioinnin mahdollisuuksia sosiaaalialalla. Tutkin menetelmien hyödyntämistä käytännössä ja lopuksi pohdin, mitä menetelmää Naapurit-hankkeessa voitaisiin hyödyntää ja mitä pitäisi huomioida käyttöönotossa.

Kuvio 1. Tutkimuksen viitekehys

2 Vammaispalveluiden asiakkaat

Kehitysvammaa ei voida katsoa sairautena, se on pysyvä ominaisuus, oire tai oireiden kokonaisuus. Oirekokonaisuus eli oireyhtymä kattaa useita oireita, jotka vaikuttavat ihmisen toimintakykyyn. Aiheuttajana voi olla yksi tai useampi tekijä, kuten perintötekijät, ulkoiset vammat tai muut tekijät. Vamman taso vaihtelee lievästä vaikeaan ja ilmenee vaikeutena ymmärtää tai oppia asioita. (Kaski, Manninen & Pihko 2009. s15-20)

YK:n vammaissopimuksessa vammaisen ihminen määritellään progressiivisena käsitteenä. Vammaisuus aktivoituu ärsykkeestä, jonka vammaisen ihminen koh-

taa, kuten esteellinen ympäristö tai ennakkoasenteet. Aktivoitumista voidaan esittää tarjoamalla yksilöllisiä kommunikaatiokeinoja, avustavia mukautuksia ja henkilökohtaista apua. Taustan YK:n tarjoamalle määritelmälle antaa normalisaatioperiaate, jonka mukaan vammaisella ihmisellä on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin yhteiskunnan jäsenillä sekä oikeus saada tarvittavat tukikeinot oikeuksien toteuttamiseen. (VIA-projekti, YK:n vammaissopimus 2016)

2.1 Vammaisen ihmisen oikeudet

YK:n yleissopimus hyväksyttiin 13.12.2006. Tarkoituksena mahdollistaa vammaiselle ihmiselle samat ihmisoikeudet, perusvapaudet ja ihmisarvon kunnioittaminen. Sopimus ei sisällä uusia oikeuksia vammaisille, vaan sen tarkoitus on asettaa jäsenvaltioille velvoitteita vammaisten ihmisten ihmisoikeuksien edistämiseksi.

Suomi ratifioi YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan yleissopimuksen vuonna 2016. Sopimus täydentää voimassaolevia ihmisoikeussopimuksia. Tavoite on vahvistaa vammaisen ihmisen perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä toimia muutoksen välineenä vahvistamaan yksilöllisyyttä, osallisuutta ja valinnanvapautta. YK:n vammaisia ihmisiä koskevan yleissopimuksen mukaan, vammaisella ihmisellä on oikeus valita itse asuinpaikkansa ja sen kenen kanssa asuu ilman määrättyjä asumismuoto velvoitteita. (Suomen YK-Liitto, 2019.)

Vammaisen ihmisen oikeuksia säätelee sosiaalihuoltolaki, vammaislaki, kehitysvammalaki ja perustuslaki. Vammaisella ihmiselle on oikeus saada laadukasta sosiaalihuoltolain mukaista palvelua. Palvelun tarve tulee aina arvioida yksilöllisesti, asiakkaan vakaumusta ja yksityisyyttä kunnioittaen. Palveluiden tarjontaa arvioidessa, on asiakkaan etu ensisijainen. Tarjonta tulee olla oikeanlaista ja oikeaan aikaan toteutettua, jotta se tukee asiakkaan hyvinvointia ja itsenäistä suoriutumista.

Jos nähdään ettei vammaisen henkilö saa riittävästi hänelle sopivia sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, on hänellä oikeus vammaispalvelulain mukaisiin tukitoimiin ja palveluihin. Vammaispalvelulain mukaisista palveluista vastaa asiakkaan kotikunta ja ne ovat asiakkaalle maksuttomia. Palvelut tarjotaan yksilöllisesti vamman tai sairauden aiheuttamaan tarpeeseen. (Invalidiliitto 2019.)

2.2 Asumispalveluiden järjestäminen

Suomessa arvioidaan olevan noin 40 000 kehitysvammaista ihmistä eli noin 0,8 prosenttia koko väestöstä. (Kuntaliitto 2019.) Heistä arviolta noin 31 000 on täysi-ikäistä kehitysvammaista henkilöä, joista 12 000 asuu asumispalveluiden piirissä. Lisäksi noin 9000 henkilöä asuu omaisten luona ja saman verran itsenäisesti omissa kodeissaan. Terveyskeskuksissa ja vanhainkodeissa asuu arviolta noin tuhat henkilöä.

Kehitysvammaisten asuminen voidaan jaotella kolmeen osa-alueeseen, tuettuun, autettuun ja ohjattuun asumiseen. Autetun asumisen piirissä tukea on tarjolla tehostetusti ja ympärivuorokautisesti ryhmämuotoisena palveluasumisena. Ohjatussa asumisessa tukea tarjotaan päivittäin ilman yövalvontaa. Tuetussa asumisessa henkilöllä on oma asunto, johon hänellä on mahdollisuus saada tukea. (Kehitysvammaliitto, 2019).

3 Naapurit — yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat

Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat – hanke toteutetaan vuosien 2018 – 2020 välisenä aikana. Hankkeeseen osallistuu Eksoten vammaispalvelut, Saimaan ammattikorkeakoulu, Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä sekä Lahden ammattikorkeakoulu, joka toimii myös hankkeen hallinnoijana.

Hankkeella on kolme päätavoitetta. Aikuisten kehitysvammaisten ihmisten sosiaalisen osallisuuden ja hyvinvoinnin vahvistaminen. Hankkeessa etsitään yksilöllisiä asumisratkaisuja, jotka mahdollistavat kehitysvammaisen ihmisen itsenäisen ja turvallisen asumisen omassa kodissa. Ratkaisujen pohjalla toimii henkilöiden omat voimavarat ja vahvuudet, jotta osallisuutta voidaan vahvistaa ja syrjäytymistä estää. Naapuriyhteisötoiminnan eli sosiaalisen isännöinnin toimintamallin kehittämisen ja pilotoinnin avulla, toimintaverkosto saadaan osallistavaksi ja sulautuvaksi tuetun asumisen muodoksi. Hankkeen pyrkimyksenä on luoda täysin uusi toimintamalli, joka ei ole paikkaan sidottu, vaan toiminta tapahtuu verkostoiden sisäisenä yhteistyönä yhdessä asiakkaan, omaisten ja asiantuntijoiden kanssa. Toinen päätavoite on luoda asiakkaan voimavaroihin perustuva mitta-

risto, jota voidaan hyödyntää toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa, ja arvioinnissa. Henkilöstö koulutetaan mittarin käyttöön, jonka avulla voidaan lisätä asiakaslähtöistä ja ratkaisukeskeistä toimintaa. Kolmas päätavoite palvelujärjestelmän kehittäminen vastaamaan paremmin asiakkaan yksilöllisiä tarpeita. Kehitystarpeita nähdään niin julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla.

Hankkeessa arvioidaan myös muutosten taloudellisia vaikutuksia ja rahoitusmahdollisuuksia sekä laaditaan suositukset jatkotoimenpiteille.

Hankkeen vaikutuksina on saatu toimintamallien kehittyminen osallisuutta tukeväksi naapuriyhteisötoiminnaksi. Osallistuvien maakuntien toteuttamat asiakaslähtöiset pilotit on otettu pysyvään käytäntöön yhteisöllisyyttä tukemaan. Kehitysvammaisten asiakkaiden vapaa-ajan vietto mahdollisuuksia on pystytty parantamaan ja ammattilasten osaamista kehittämään kohti asiakaslähtöisiä ja yksilöllisiä toimintaratkaisuja. (Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat – hanke 2019.)

3.1 Aikaisempien tutkimusten tuloksia ja tavoitteita

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen aikaisempien kehitysvammaisten asumista koskevien tutkimusten ja hankkeiden perusteella, suurin osa haluaa asua omassa asunnossa itsenäistä elämää. Näkemyksenä myöskin on, että tämä on mahdollista, kun asiakkaille tarjotaan tarvittavat tuet ja verkosto. Ryhmässä toteutettu palveluasuminen ei ole enää ainoa ratkaisu. (Hintsala S. Sipilä J. & Sainio K. 2015)

Ympäristöministeriön laatiman selvityksen mukaan, itsenäisen asumisen mahdollistavat riittävä asumisvalmennus, omaisten aktivointi mukaan suunnittelutyöhön, ulkopuoliset harrastukset sekä arjen ja vapaa-ajan suunnittelun tuki. Yhteisöllisyyden lisääminen ei ainoastaan kehitysvammaisten kesken, vaan koko tukiverkoston välillä. (Pitkänen, Törmä, Huotari & Puumalainen 2015). Lisäksi nähdään että, asunnon saannin ensisijaisena lähtökohtana tulisi olla henkilön toiveet ja tarpeet, määrittäminen toteutetaan tekemällä kehitysvammaisella asiakkaalla tarvearviointi. (Kehitysvammaliitto 2019.) Tutkimusten mukaan laitoshoidon saaneiden yleisin syy on ollut lähipalveluiden puuttuminen. Tämä on aiheuttanut

asiakkaissa psyykkistä oireilua ja kriisitilanteita. Laitoshoidon purkamista ovat esittäneet puutteelliset avohuollon palvelut sekä asuntojen puute. (Nurmi-Koikkalainen 2013).

ARA:n ja Kehitysvammaliiton julkaisemassa Arjen keskiössä-hankkeessa, todetaan että kehitysvammaisille ihmisille voidaan tuottaa monipuolisia tukitoimia omaan kotiin tarjottuna. Hankkeessa kehitettiin asuntoverkkomalli, jonka avulla tukitoimet voidaan toteuttaa. Asuntoverkkomallin asunnot valitaan yleisen asuntokannan joukosta. Asunnot liitetään toisiinsa sosiaalisten verkostojen ja palveluiden avulla. Toimintaperiaatteena on lähipalveluiden hyödyntäminen, kuten kirjasto, kuntosali ja terveystyökalut. Yksilölliset palvelut tarjotaan kotiin palveluverkoston avulla, jossa hyödynnetään eri sektorin palveluiden tuottajia. Lisäksi asiakkaalle tarjotaan tukipiste, jossa voi tavata ammattilaisia ja saada tarvittaessa tukea arjen haasteisiin. Hankesuunnittelu perustui KEHAS-ohjelman toiminta-ajatukseen. (Hintsala S. Sipilä J. & Sainio K. 2015).

3.2 Kehitysvammaisten asumisohjelma KEHAS

KEHAS on hallituksen hyväksymä vuonna 2010 käynnistetty kehitysvammaisten ihmisten asumisen ohjelma. KEHAS-ohjelman tavoite on kehittää vammaisten henkilöiden yksin asumista ja siihen liittyviä tukikeinoja sekä vähentää laitoshoidossa asuvien määrää. Toteuttamisen tueksi, ohjelman aikana on sitouduttu tuottamaan 3600 asuntoa asumisen järjestelyitä edistämään. Valtioneuvoksen periaatepäätöksen mukaisesti, kehitysvammaisten asuminen tulisi tulevaisuudessa toteuttaa pienissä asuntoryhmissä ja omissa asunnoissa. Tavoitteena on, että vuoden 2020 loppuun mennessä yksikään vammaisen henkilö ei asu laitoksessa. Ohjelman toiminta-ajatus perustuu YK:n yleissopimukseen vammaisten ihmisten oikeuksista.

Seurantaryhmän vuonna 2016 julkaiseman KEHAS-ohjelman loppuraportin mukaisesti, tavoitteet ovat edenneet kohtuullisella aikataululla. Loppuraportti vuosilta 2010 – 2015 on laadittu kysely- ja haastatteluaineiston pohjalta, työpajakyselyn sekä alueellisten suunnitelmien tulosten avulla. Raportin mukaan laitosasuminen on vähentynyt koko Suomessa. Tilastollisesti kehitysvammalaitoksissa

asuminen vähentyi vuosina 2010 – 2015 tuhannella asiakaspaikalla. KEHAS-ohjelman tavoitteen mukaisesti, 2015 vuoden lopulla laitoksissa asuisi n. 500 henkilöä ja vuonna 2020 laitospaikat olisi purettu kokonaan.

Kehitysvammalaitoksen antaman tiedon mukaan laitoksissa asui vuoden 2015 lopussa 966 kehitysvammaista asiakasta. Myös takaisin muuttoa laitosasumisen piiriin on tapahtunut, syynä raportin mukaan on olleet riittämätön tuki ja palvelut. Raportista ilmeni, että alle 18-vuotiaiden kehitysvammaisten laitospaikka asuminen ei ole vähentynyt toivotulla tavalla. Tilastollista laskua vuosien 2010 – 2014 välillä on ollut kymmenen pitkäaikaishoitopaikan verran. Lisäksi on koettu, että palveluiden suunnittelu yhteistyössä omaisten kanssa ei ole ollut riittävällä tasolla. (Raassina, Hintsala & Keski-Korhonen 2016)

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) vastaa asumiseen ja rakentamiseen liittyvien tukien ja takauksien myöntämisestä. ARA:n toimintaa ohjaa ajatus kestävän ja kohtuuhintaisen asumisen edistämisestä. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2019.)

ARA:n vuonna 2018 julkaiseman artikkelin mukaan suurin osa vuosina 2010 – 2015 valmistuneista kehitysvammaisille suunnatuista ARA -kodeista oli 15 – 20 paikkaisia asumisyksiköitä. ARA:n antaman julkaisun mukaan kehitysvammaisille suunnattujen asuntojen käyttöasteen nähdään olevan heikko, huolimatta laitospaikkojen purkamisesta. Asumispalvelut toteutetaan kahdessa kolmasosasta ryhmäkodeissa. Asumisrakenne koetaan näin ollen liian raskaaksi. Tulevaisuuden suunnitelmana ARA:n rahoittamissa asunnoissa nähdään tavallisen asuntokannan joukossa olevat asunnot. (Linden J.2018).

3.2.1 KEHAS-ohjelman kehittämisehdotukset vuosille 2016 – 2020

Seurantaryhmä on julkaissut ehdotukset KEHAS-ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi vuosille 2016 – 2020. Kehittämisen kohteina nähdään.

- Vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden ja valinnanvapauden tukeminen.
- Palvelutarpeen ja palveluiden tehokkaamman arvioinnin ja tarjonnan.

- Kehitysvammaisten lasten oikeuksien vahvistaminen ja omaisten jaksamisen tukeminen.
 - Monipuolisten asumisratkaisujen tarjoaminen ja kuntien välisen yhteistyön lisääminen.
 - Työntekijöiden työkäytäntöjen, olosuhteiden ja osaamisen avartaminen.
 - Kehitysvammaisten laitoksissa asumisen lakkauttaminen.
- (Raassina, Hintsala & Keski-Korhonen 2016)

3.2.2 Ympäristöministeriön raportti 3/2018

Tutkija Sari Pitkänen Kuntoutussäätiöstä sekä tutkijat Kari Huotari ja Sinikka Törmä Referenssi Oy:stä ovat antaneet maaliskuussa 2018 selvityksen KEHAS ohjelman etenemisestä. Selvityksen tilaajana on ollut Ympäristöministeriö, aineistona on käytetty kunnille ja kuntayhtymille suunnattua kyselyä, haastatteluja, kirjallista aineistoa sekä kanteluista saatuja ratkaisuja. Selvityksellä edesautetaan yhdenvertaisuuden toteutumista kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa.

Ympäristöministeriön raportista käy ilmi, että kehitysvammaisten ihmisten asumisessa on tapahtunut kehitystä KEHAS-hankkeen aikana. Aikaiseksi on saatu asumista tukevia malleja, kuten aikaisemmin mainittu ARA:n suunnittelema Asuntoverkostomalli.

Haasteena selvityksen mukaan nähdään asumisen yhdenvertaisuuden toteutuminen. Puutteelliset resurssit ja henkilökunnan asenteet koetaan hidastavana tekijänä yhdenvertaisuuden toteutumisessa. Lisäksi koetaan että, asumista koskevat päätökset toteutetaan käytännössä järjestelmäkeskeisesti, mikä näkyy ryhmäasumisen suosimisena. Jatkoehdotuksena esitetään aktiivisempi panostaminen kehitysvammaisten ihmisten yksin asumiseen sekä tavallisen asuntokannan ja verkostopohjaisien asumismallien tehokkaampi hyödyntäminen. Kuntatason yhteistyön kehittyminen nähdään myös tavoitteiden saavuttamista edesauttavana asiana. (Selvitys: kehitysvammaisten asumiseen kaivataan lisää vaihtoehtoja 2018)

3.3 #kotimatalla-hanke

#kotimatalla hanke on ARA:n ja Kehitysvammaliiton rahoittama ja toteuttamatumppanuushanke, joka on toteutettu yhdessä FDUV:n, Autismi- ja Asperger liiton, Nuorisoasuntoliitto Ry:n, ympäristöministeriön ja Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön kanssa. Hanke toteutetaan vuosina 2017-2019 yhdessä neljän pilottikunnan Kouvolan, Mikkelin, Paraisen ja 2018 mukaan liittyneen Raaseporin kanssa.

Pilottikunnissa seurataan 18-29 vuotiaita erityistä tukea tarvitsevia nuoria. Hankkeen avulla pyritään luomaan uusia palveluiden ja asumisen verkostoja, joiden avulla mahdollistetaan nuorten kehitysvammaisten asuminen tavallisessa asunnossa. Tavoitteena on tuoda nuoret osaksi yhteisöjä siten, että heidän asumisensa eriaisi vain vähän tavallisesta asumisesta. Hankkeen myötä nuorille tuodaan mahdollisuus vaikuttaa, erityistä tukea tarvitsevien nuorten asumisen kehittämiseen. Tavoitteena on vahvistaa käsitystä yksilöllisen asumisen kustannuksista. Hankkeen pohjatietona on esitetty, ettei yksinasuminen ole kalliimpaa, kuin tehostetut asumisratkaisut. Lisäksi arvioidaan, että resursseja pystyttäisiin kohdistamaan paremmin kuin ryhmämuotoisissa asumisratkaisuisissa.

Mallia hankkeelle on haettu Skotlannista, jossa Pohjois-Lanarkshiren hallintoalueella erityisryhmien laitos- ja ryhmäkotiasuminen on lopetettu kokonaan. Kehitysvammaiset asiakkaat asuvat tavallisissa asunnoissa, jotka yhdessä muodostavat asuntoverkostoja. Verkoston tarkoitus on tukea erityistukea tarvitsevaa henkilöä omassa kodissa pärjäämisessä yhdessä hyvinvointiteknologian kanssa. Teknologian avulla läheiset voivat seurata asiakkaan arkea etänä, joka lisää turvallisuuden tunnetta ja vähentää läheisten tarpeetonta huolta. Tuki keinojen suunnitteluun osallistuu asiakas, omaiset sekä ammattilaiset. Suunnittelu vaiheessa kartoitetaan asiakkaan tarvitsemat resurssit yksin asumiseen.

Hankkeesta tehdään alkua- ja loppukartoitus, jonka avulla kartoitetaan tukea tarvitsevien nuorten asumisen lähtötilanne. Lopputuloksen tavoitteena on saada tietoa asumisen suunnittelun prosessista sekä toiveista ja tarpeista. Hankkeen avulla hankintaan tietoa kuinka yksilöllistä asumista voidaan suunnitella ja kehittää. Lisäksi haetaan uusia maakuntatasoisia asumisenratkaisuja. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2019)

3.4 Monipuolisia asumisratkaisuja kehittämässä-hanke

Ympäristöministeriö, Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden keskus (Eksote) ja Kehitysvammaliitto toteuttivat vuosina 2016 – 2017 Monipuolisia asumisratkaisuja kehittämässä- hankkeen.

Hankkeen tavoitteena oli KEHAS-ohjelman tavoin asumis- ja palveluratkaisuiden monipuolistaminen. Keskeisiksi tavoitteiksi oli määritelty selvittää kehitysvammaisen henkilön henkilökohtaiset asumisen tarpeet ja valmiudet itsenäiseen asumiseen. Tavoite oli mahdollistaa kehitysvammaisille asiakkaille oikeus asua itse valitsemallaan tavalla. Lisäksi kartoitettiin jo olemassa olevia selviytymistekijöitä yksinään asuvien keskuudesta. Yksinään muuttaville asiakkaille tehtiin suunnitelma uudesta asumisratkaisusta. Lisäksi hankkeessa pohdittiin itsenäistä asumista tukevia tekijöitä. Pilottikunniksi valittiin Lappeenranta, Ruokolampi ja Rautjärvi.

Pilottikunnissa seurattiin asiakkaita, jotka asuivat joko ryhmäkodissa, lapsuudenkodissa tai terveyskeskuksissa. Lisäksi seurattiin jo itsenäisesti asuvia asiakkaita ja heidän pärjäämistään omassa asunnossa tuetun asumisen turvin. Asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden kartoitus oli suunnittelutyön lähtökohta, jonka avulla palvelut pystyttiin kehittämään asiakkaan tarpeita vastaaviksi. Asukkaiden tukena toimi myös kuvapuhelinyhteyden päässä oleva yöhoitaja ja samassa korttelissa asuva opiskelija, joka toimi lähinaapurin roolissa asiakkaan tukena. Lisäksi hoitaja resursseja lisättiin kahdella työntekijällä, jotta tukikäynnit voitiin suorittaa joustavasti muutostilanteessa. Hankkeessa saatiin selville, että enemmän tukea tarvitsevat henkilöt voivat asua itsenäisesti, kunhan palvelut muotoillaan tarpeita vastaaviksi. (Sillanpää N. Hintsala S. Ylitalo J. & Klem S 2017)

4 Henkilökohtainen budjetointi vammaispalveluissa

Perustuslain 6§ säädetään yhdenvertaisuuslausekkeen mukaisesti, ihmisiä tulee kohdella samalla tavalla, eikä ketään saa syrjiä tai kohdella eri tavoin ilman asianmukaista perustetta. Asianmukaisella perusteella eri tavoin kohteluun tarkoitetaan positiivista erityiskohtelua (positiivinen diskriminaatio), jossa vammaiselle ihmiselle myönnetään henkilökohtainen apu. Tämän tarkoituksena on mahdollistaa

vammaiselle ihmiselle itsemääräämisoikeus sekä mahdollisuus itsenäiseen elämään. (Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325)

Henkilökohtainen budjetointi (HB) on yksi vaihtoehto, kuinka vammaisen ihminen voi palvelunsa järjestää. HB on palvelun muoto, jonka avulla asiakas voi hankkia tuet, palvelut ja apuvälineet joka päiväseen elämään. Se on rahasumma, joka luovutetaan sosiaalipalveluita käyttävän henkilön käytettäväksi. Määrä muodostetaan hoidon tarpeen arvioinnin sekä tarvittavien tukien ja palveluiden kustannusten perusteella. Tarve arvioidaan aina ammattilaisen kanssa, jonka jälkeen asiakas opastetaan itse valitsemaan haluamansa palvelut. (Mitä tarkoittaa henkilökohtainen budjetti? 2019.)

Perusajatuksena on lisätä ihmisen itsemääräämisoikeutta olettamuksella, että ihmiset tuntevat itsensä parhaiten ja tietävät kuinka haluavat elää elämäänsä. Henkilökohtaisen budjetin avulla pystytään lisäämään vammaisen ihmisen mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä luomalla mahdollisuus suunnitella ja järjestää itse tarvitsemansa palvelut, jotka kokevat vastaavan omaan avun tarpeeseen. HB:n avulla luodaan ihmiselle vapaus valita oma palvelumuoto. Mahdollisuus on myös pysyä vanhassa palveluiden toimintamallissa kuten päivätoiminnassa. Avun tarvetta arvioidaan ajoittain, jonka avulla pyritään määrittelemään, onko palvelut oikeanlaisia. (Mitä tarkoittaa henkilökohtainen budjetti? 2019.)

4.1 Avain asiakkuuteen-hanke

Vuonna 2016 —2019 toteutetussa Avain kansalaisuuteen-hankkeessa kehitettiin henkilökohtaisen budjetoinnin perustana olevaa palveluiden järjestämismallia. Aikaisemmin Euroopassa käytännössä ollut HB on ollut nyt kokeilussa Suomessa kuudella alueella, Porissa, Tampereella, Hämeenlinnassa, Vantaalla, Kainuussa ja Etelä-Karjalassa.

Asiakassegmentti on koostunut lapsiperheistä, lastensuojelun jälkihuollon ja sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaista, vammaisista ja vanhuksista. Piloteissa kävi ilmi, että asiakkaat ja henkilöstö olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä henkilökohtaiseen budjetointiin, jossa palveluista pääsi päättämään asiakas itse. Asiakas ja henkilöstö nähdään tulevaisuudessa kumppaneina, jossa keskiössä on ihminen

tarpeidensa kanssa eikä tuotettu palvelu. Toimintamalli tarvitsee vielä kehitystyötä, jota varten on perustettu Suunta-keskus. Toimintaperiaatteena on kehittää ihmisoikeuksiin perustuvia vallinnan ja vaikuttamisen peruspilareita. Joustavuutta ja palveluiden saatavuus, lisäksi henkilöstön asenteiden ja koulutuksen kehittäminen kohti ihmislähtöistä toimintamallia nähtiin tulevaisuutta ajatellen tärkeänä. (Henkilökohtainen budjetointi. 2019.)

4.2 Suunta-keskus

Suunta-keskus toimii henkilökohtaisen budjetoinnin keskialueena. Sen tavoite on parantaa vammaisen ihmisen mahdollisuutta vaikuttaa omiin valintoihinsa ja mahdollistaa vaikuttamisen oman tuen ratkaisuihin ja niiden toteutukseen. Suunta-keskus toimii viiden tavoitteen ohjaamana, osallisuus, tasa-arvo, kumppanuus, kehittäminen ja yhteiskehittäminen. Suunta-keskuksen sivuillansa julkaisemasta kuviosta (Kuvio 2.) voi tarkastella toiminnan tavoitteita tarkemmin.

Kuvio 2. Suunta-keskuksen toiminnan tavoitteet. (Suunta Henkilökohtaisen budjetoinnin keskus. 2019)

Suunta-keskuksen toiminta perustuu ihmisen perusoikeuksiin, jotka on turvattu perustuslaissa ja ihmisoikeuksia sitovissa sopimuksissa. Käytännön toteutuksessa nähdään seuraavia epäkohtia.

- Sosiaali- ja terveystalveluiden tarjonta nähdään tuotanto- organisaatio, talous- ja ammattikeskeisenä toimintana, jolloin ihmisen rooli on rajoitettu asiakkaan rooliin.

- Palveluiden kilpailutus ei kunnioita asiakkaan itsemääräämisoikeutta.
- Palvelut saattavat olla yli tai alimitoitettuja tai muuten vain epäsovivia asiakkaan tarpeisiin, eivätkä asiakkaat itse pääse vaikuttamaan mihin palveluun rahavarat kohdistetaan.
- Lähtökohdat palveluiden järjestämiselle nähdään perustuvan ennemminkin korjaaviin toimenpiteisiin ennaltaehkäisyn sijasta.

Vammaisten laitospaikkoja on ajettu alas jo pitkän aikaa. Haasteena nähdään vanhoillisten käytänteiden säilyminen, vaikka laitoksia pyritään lakkauttamaankin saattavat vanhat toimintatavat siirtyä uuteen ympäristöön. Tällä saattaa olla negatiivinen vaikutus vammaisen ihmisen oman elintilan hallintaan. (Suunta Henkilökohtaisen budjetoinnin keskus. 2019)

4.3 Aloite henkilökohtaisen budjetoinnin kansallisesta tavoite- ja kehittämisohjelmasta

Suunta-keskus on julkaissut 3.9.2019 sivuillansa aloitteen henkilökohtaisen budjetoinnin kansallisesta tavoite- ja kehittämisohjelmasta. Aloite on osoitettu perhe- ja palveluministeri Krista Kiurulle, sosiaali- ja terveysministeri Aino-Kaisa Pekoselle ja työministeri Timo Harakalle.

Suomessa on toteutettu kokeiluja henkilökohtaisen budjetoinnin toimivuudesta. Tulokset ovat olleet hyviä, haasteena on kuitenkin nähty toteutettujen kokeiluiden suppeus, johon aloitteella haetaan muutosta. Käytäntöön kaivataan kattavampia kokeiluja ja mahdollisuutta kokonaisvaltaisempaan tiedon keruuseen, käytännön vaikutuksista asiakkaaseen, työntekijöihin, palveluntuottamiseen ja kustannuksiin. Tulevaisuudessa nähdään, että mikäli henkilökohtainen budjetointi tulee yleistymään kansallisesti, tulisin sen toimintamalli perustua kansalliseen tavoite- ja kehittämisohjelmaan. Tavoitteena on luoda ihmislähtöinen HB- toimintamalli, joka pystyy tuottamaan yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja tehokkaita palveluita kustannustehokkaasti. (Aloite hallitusohjelmaan sisältyvän henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämiseen 2019).

5 Taloudellinen arviointi sosiaalialalla

Kunnalla on velvoite Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisesti huolehtia riittävästä sosiaalihuollon organisoimisesta ja käytännön toteutuksesta. Lähes jokainen kansalainen tarvitsee sosiaalipalveluita jossain vaiheessa elämäänsä. Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita on sosiaalisentyön eri osa-alueet, kotiin tarjottavat palvelut, laitospalvelut, päihde- ja mielenterveystyö, liikkumisentuen palvelut, kasvatus- ja perheneuvonta sekä valvonta, ja kehitysvammaisen ihmisen erityishuolto. Vuonna 2013, 22,2 % kuntien menoista arvioitiin kohdistuvan sosiaalihuollon järjestämisen kustannuksista (Kuntaliitto.fi, sosiaalihuolto).

5.1 Kustannuslaskenta

Kustannuslaskennan tehtävät ovat monimuotoiset. Kustannuslaskennan pääta-voite on tuottaa laskelmia, joita voidaan käyttää yrityksen johdon päätöksenteon perustana. Kustannuslaskennan edellytyksenä on, että kustannukset voidaan selvittää lajeittain kuten aine-, palkka-, ja vuokratkustannuksiin. Laskelmien avulla voidaan selvittää suoritekohtaiset kustannukset, jonka avulla saadaan selville kuinka paljon tuotteen valmistus, on rahamääräisesti tullut kustantamaan. (Neilimo & Uusi-Rauva 2017, 37-38).

Kustannuslaskenta prosessina jaotellaan kolmeen vaiheeseen ja se etenee systemaattisesti ensimmäisestä vaiheesta viimeiseen, kustannuslajilaskentaan, kustannuspaikkalaskentaan ja suoritekohtaiseen laskentaan. (Pellinen 2019, s.43-45).

5.1.1 Kustannuslajilaskenta

Kustannusten tarkempi tarkastelu vaatii, että kustannukset jaotellaan kustannuslajeittain.

Kustannukset kohdistetaan halutulle laskentakohteelle allokoinnin avulla, käytännössä tämä tapahtuu yleensä jo normaalin kirjanpidon yhteydessä, kun kulut kirjataan omille kululajitileille. Kustannuslajilaskennassa kustannukset kohdistetaan työaikakustannuksiin, ainekustannuksiin sekä muihin lyhyt- ja pitkävaikutteisiin tuotantokustannuksiin. (Neilimo & Uusi-Rauva 2017, s. 84)

Työkustannukset ovat kustannuksia, joita työnantajalle aiheutuu työvoiman hyödyntämisestä. Kustannuksien laskennassa tärkeintä on kohdistaminen valmistetulle tuotteelle tai osastolle. Palvelualoilla kuten sosiaali- ja terveyssektorilla, työvoima kustannukset ovat keskeinen kuluerä tuotteiden valmistuksessa. Työkustannukset katsotaan koostuvan kahdesta tekijästä, tehdystä työstä ja työn yksikkökustannuksista. Yhteen laskettuna nämä osa-alueet saadaan, työntekijän tehdyn työajan rahapalkka. Kun laskelmaan lisätään muut palkkaerät, saadaan selville bruttopalkka eli työntekijälle maksettava kokonaispalkka. (Neilimo & Uusi-Rauva 2017, s. 84-85).

Ainekustannukset koostuvat suoritteiden valmistukseen käytetyistä raaka-aineista, osista, puolivalmisteista sekä apu- ja lisäaineista. Suurimmat ainekustannuserät muodostuvat yleensä teollisuustuotannon yrityksissä Ainekustannukset laskeaan kahden pääkomponentin avulla, tarvittavat ainemäärät ja niiden yksikkökustannukset. (Eklund & Kekkonen 2014, s.31.)

Työ- ja ainekustannuksien lisäksi kustannuslaskennassa tulee ottaa huomioon liiketoiminnasta aiheutuneet muut lyhytvaikutteiset kustannukset. Tuotannosta johtuvia muita kustannuksia on esimerkiksi energia -, vesi-, ylläpito -, kunnostus- ja vuokratkustannukset. Luonteensa mukaisesti, lyhytvaikutteiset muut kustannukset käytetään sitä mukaan, kun ne hankitaan (Eklund & Kekkonen 2014, s.40-41).

Pitkävaikutteisia kustannuksia syntyy yritykselle yleensä käyttöomaisuuden hankinnasta, hallussapidossa tai vakuuttamisesta. Hankittaessa hyödyke, joka on yrityksen käytössä useamman vuoden, aiheuttaa se yritykselle poisto- ja korko kustannuksia. Muita hankintaan liittyviä kustannuksia voi olla mahdolliset pääomakustannukset kuten korot. (Eklund & Kekkonen 2014, s.38.)

Poistojen jaksottamisessa voidaan käyttää kahta vaihtoehtoista menetelmää, poistomenettely ja inventointimenettely. Inventointimenettelyä voidaan hyödyntää tuotteessa, jonka taloudellinen pitoaika tai poistamatta oleva hyödykemäärä voidaan luotettavasti laskea. Tuotteille, joiden taloudellinen pitoaika on pitkä tai kulutusta on vaikea määrittellä, ei voida soveltaa inventointimenettelyä. Tämän luonteisissa tapauksissa sovelletaan poistomenettelyä. Poiston tarkoituksena on

jaksottaa menot niille kuuluville ajanjaksoille. Poiston suuruus lasketaan suoritteiden hankintahinnan tai jälleenhankinta-arvon mukaisesti. (Neilimo & Uusi-Rauva 2017, s. 99-104).

5.1.2 Kustannuspaikkalaskenta

Kustannuspaikka on toimintayksikkö, johon rekisteröidään tuotot ja kustannukset. Kustannuspaikka määräytyy sen mukaan, miten kustannukset halutaan kohdistaa, luokittelu suoritetaan pää- ja apukustannuspaikoille. Kustannuspaikkana voi olla esimerkiksi yrityksen yksi vastuualue tai osasto.

Kustannuspaikoille kohdistetaan aiheuttamisperiaatetta noudattaen vain ne kustannukset, jotka ovat syntyneet kyseisen yksikön toiminnasta. Kun kaikki tarvittavat kulut on kirjattu, kohdistetaan kustannukset vyörytysmenetelmän avulla omille kustannuspaikoille. Vyöryttämällä kustannukset kustannuspaikoittain saadaan selville toimintositonnaiset kustannukset kustannuspaikkojen välillä, jotka käyttävät toistensa suoritteita. Vyöryttämällä voidaan täten kohdistaa kustannuksia pää- ja apukustannuspaikkojen välillä. (Neilimo & Uusi-Rauva 2017, s. 121-126).

5.1.3 Suoritekohtainen kustannuslaskenta

Kustannuslaskennalla pyritään tuottojen ja kustannusten selvittämiseen. Keskeinen ajatus on, että kustannukset kohdistetaan noudattaen aiheuttamisperiaatetta. Periaatetta noudattaen tuotot ja kustannukset kohdistetaan siihen toimintaan, jonka oletetaan aiheuttaneen tai aikaansaaneen kustannukset. (Tenhunen M-L. Tilisanomat, Johdon laskentatoimen peruskäsitteet, menetelmät ja tekniikat osa 2.

Suoritekohtaisen laskennan perustehtävä on kohdistaa kustannuspaikkojen aiheuttamat kustannukset palveluille tai tuotteille. Kustannuspaikkalaskenta voidaan kuvailla toimivan suoritekohtaisen kustannuslaskennan välivaiheena. Suoritekohtaisia kustannuksia laskettaessa, kustannukset luokitellaan välittömiin ja välillisiin kustannuksiin. Välittömät kustannukset voidaan kohdistaa suoraan suoritteille, kuten suoritteiden valmistamisessa käytetyt raaka-aineet. Välilliset kustannukset eivät kohdistu suoraan tuotteelle, vaan kohdistetaan aiheuttamisperiaatetta hyödyntäen suoritteille, kuten vuokra kustannukset. Kustannuslaskennan

haasteena nähdään välillisten kustannusten oikea kohdistaminen. Kustannuslaskentaan mukaan otettavat tiedot arvioidaan laskentatilanne huomioon ottaen, jotta mahdollisilta laajuus- ja kohdistamisongelmilta vältytään. (Alhola K. & Lauslahti S. 2000, s.185-186)

5.2 Yhteiskunnallinen laskentatoimi

Yhteiskunnallinen laskentatoimi kattaa perinteisen laskentatoimen lisäksi toiminnasta johtuvia yhteiskunnallisia merkityksiä. Määritelmä perustuu ideaan, että yhteiskunnallisten tuottojen on ohitettava yksityisten kustannusten määrä, jotta se olisi kannattavaa. Kokonaisvaltaisen arvion saamiseksi täytyy yrityksen luokitella ja arvioida kaikki toimintonsa hyötyihin ja haittoihin. Kun luokittelu on tehty, voidaan arvioida niiden vaikutusta väestöön.

Jotta yhteiskunnallisia kustannuksia voidaan mitata, täytyy pystyä erottelamaan haitat ja hyödyt toisistaan mittauksen onnistumiseksi. Mittauksen apuna voidaan käyttää siihen soveltuvaa kustannusanalyysiä, jolloin eettinen ja taloudellinen näkökulma pääsevät yhdistymään arvioissa. Yhteiskunnallisesti aktiivisempina toimijoina nähdään yritykset, jotka näkevät olevansa osa yhteiskuntaa ja kokevat yhteiskunnan huomioimisen kannattavaksi. Kannattavassa strategisessa päätöksenteossa huomioidaan myös toiset ihmiset. (Pellinen 2019. s. 182).

5.3 Pitkäaikainen päätöksenteko

Pitkän aikavälin päätöksenteossa nähdään vähemmän rajoittavia tekijöitä verrattuna lyhyen ja keskipitkän aikavälin suunnittelussa, joissa päätöksen tekoon vaikuttaa aikaisemmat voimavarat ja päätökset. Tämä selittyy sillä, että pitkäaikainen päätöksenteko on strategista päätöksentekoa.

Hankinnat ja tehtyjen päätösten vaikutusaika ylittää muutamista vuosista jopa vuosikymmeniin. Liiketoimintamallin valinnassa korostuu organisaation toiminta ja tietämys. Strategisen päätöksenteon avulla valitaan ne kentät, joihin yritys haluaa kohdistaa voimavaroja ja menestyä. Pitkäaikaisia voimavarojen käyttöaiheita kutsutaan investoinneiksi. Investointipäätös on usein pitkäaikainen ja vaatii kokonaisvaltaista suunnittelua ennen lopullista päätöksentekoa. Tämän kaltaisen

vaikean päätöksen teossa käytetään usein apuna erilaisia investointilaskennan menetelmiä ja kustannus-hyöty -analyysiä. (Pellinen 2019. s. 172-173).

5.4 Taloudelliset arvioinnin analyysit päätöksenteon apuna

Sosiaaliturvajärjestelmän toiminta perustuu pohjoismaiseen hyvinvointimalliin, se rahoitetaan verorahoilla ja vakuutusmaksuilla. Laadukkaat julkiset sosiaalipalvelut ovat yksi suomalaisen hyvinvoinnin kulmakivistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaiseman raportin mukaan vuonna 2017 Suomen sosiaaliturvan menot olivat 69,1 miljardia euroa, joka oli 30,9 % Suomen bruttokansantuotteesta. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, tilastot ja data 2019).

Siitä huolimatta sosiaaliolla taloudellista arviointia on toteutettu huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi terveydenhuollon puolella. Sosiaalialan taloudellista arviointia toteutettaessa tulee huomioida arvioinnin haastavuus, kustannusten yksittäinen tarkastelu ei anna riittävää tulosta. Kustannusten lisäksi, vertailukohteena tulee ottaa huomioon vaikutusten arviointi, joka kyseisestä interventiosta on syntynyt. Tavoite on löytää kustannustehokkain tapa tuottaa palvelu, joka on myös käyttäjän kannalta tehokkain. Käytännössä tavoitteena on tuottaa informaatiota, kuinka rajalliset resurssit voidaan hyödyntää kaikista parhaiten kaikilla osa-alueilla. (Sefton ym. 2004 s.13-14).

Taloudellista arviointia toteutettaessa ja analyysia laadittaessa tulee tuloksia olla mahdollista vertailla keskenään. Tapauksien vaikutuksia tulee pääsääntöisesti ajatella laajasti yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Koska tavoitteena on hyvinvoinnin maksimoiminen, tulee pääpaino olla lopullisten vaikutuksien, kuten hyvinvoinnin tarkastelussa eikä tuotannollisissa tekijöissä.

Informaatiota pystytään tuottamaan viidellä eri taloudellisen arvioinnin menetelmällä, kustannusten minimointi-, kustannus-vaikuttavuus-, kustannus-utiliteetti-, kustannus-seuraus, tai kustannus-hyöty analyysillä. Kaikki menetelmät arvioivat kustannuksia ja niiden syntymistä. Mittareiden eroavaisuudet tulevat esille vaikutusten arvioimisessa ja kuinka siihen suhtaudutaan. Käytettävä analyysi määräytyy tarkasteltavan kohteen luonteen mukaisesti. (Sefton ym. 2004 s.15-16).

5.4.1 Kustannusten minimointi -analyysi

Kustannusten minimointi -analyysi (KMA) on kaikista yksinkertaisin analyysinmuoto, jonka perimmäinen tarkoitus on kustannusten selvittäminen. Analyysiä voidaan hyödyntää tapauksissa missä vaikutukset ovat keskenään samanarvoisia. Jos vaadittavat ehdot täyttyvät, voidaan analyysin avulla selvittää kustannustehokkain ratkaisu samanarvoisen toimenpiteen suorittamiseen. (Sefton ym. 2004 s.15).

5.4.2 Kustannus- vaikuttavuusanalyysi

Kustannus-vaikuttavuus- analyysia (KVA). KVA on yleisesti käytössä oleva analyysin terveydenhuoltoalalla. Vaikutukset eli saadut hyödyt ja tulokset arvioidaan luonnollisina yksikköinä. Arvioinnissa luonnollisina yksikköinä voidaan pitää esimerkiksi lääkityksen ansiosta toiminnan vajavaisuudesta vapaita päiviä tai rokotuksen seurauksena vältetyistä tautitapauksista. Olennaista arvioinnissa on sen luotettavuus, saavutetut hyödyt yhdistetään aiheutuneisiin kustannuksiin tapauskohtaisesti, jonka avulla voidaan laskea kustannukset hyöty-yksikköä kohden.

Analyysissä ei välttämättä tarvitse muuttaa saatuja hyötyjä rahamääräisiksi, kunhan ne ovat keskenään samanarvoisia ja näin ollen vertailtavissa. KVA mittariston avulla voidaan selvittää, kuinka saadut hyödyt voidaan saavuttaa mahdollisimman vähäisillä kustannuksilla. (Sefton ym. 2004 s.16).

5.4.3 Kustannus- utiliteettianalyysi

Kustannus-utiliteettianalyysi (KUA) on hyvin paljon kustannus-vaikuttavuusanalyysin kaltainen. Erottavana tekijänä toimii tulosten tulkinnassa ja mittauksessa käytettävä yksikkö. Kustannus-utiliteetti -analyysissä hyvinvointiin perustuvia tuloksia mitataan utiliteettina eli hyötynä tai hyvinvointina.

5.4.4 Kustannus-seurausanalyysi

Kustannus-seurausanalyysissä vaikuttavuusmittaristoja voidaan ottaa arviointiin mukaan enemmän kuin yksi. Usean mittariston ansiosta voidaan arvioida useita hyötyjä ja niiden vaikutuksia, jotka muuten saattaisivat jäädä aiheettomasti ana-

lyysin ulkopuolelle. Kustannus-utiliteetti -analyysissä on mahdollista vertailla interventioita keskenään, koska vaikuttavuus on samanarvoinen. Vertailu ja tehokkuusjärjestykseen asettelu ei sen sijaan ole mahdollista, ellei interventiot ole samanarvoisia keskenään. Analyysiä voidaan käyttää päätöksen teon tukena tai kun haetaan painotusta ratkaisun tueksi. (Sefton ym. 2004 s.16).

5.4.5 Kustannus- hyötyanalyysi

Kustannus-hyötyanalyysissä (KHA) pyritään arvostamaan kustannukset ja hyödyt rahamääräiseksi. Tämän avulla interventioiden kustannuksia ja hyötyjä voidaan vertailla luontevasti keskenään, yksinkertaisuudessaan tämä tarkoittaa, että kun hyödyt nousevat korkeammiksi kuin kustannukset sijoitus on kannattava. (Sintonen & Pekurinen, 2006)

KHA laskee hyötyjen ja kustannusten erotuksia eli nettohyötyjä. Menetelmä toimii hyvin investoinneissa ja hankkeissa, joiden hyötyjen oletetaan olevan pitkäaikaisia ja monipuolisia. Laskenta aloitetaan kustannusten ja hyötyjen havainnoimisella ja rekisteröinnillä. KHA toimii tapauksissa, joissa kaikki vaikutukset interventioiden välillä halutaan arvioida. Menetelmä ei sovellu tapauksiin, joissa vaikutuksia ei voida muuntaa rahamääräiseksi. KHA menetelmää hyödynnettäessä tulee laadinnassa vastata seuraaviin kysymyksiin.

- Mitkä ovat huomioon otettavat tavoitteet ja rajoitteet?
- Mitä kustannuksia ja hyötyjä sisällytetään tarkasteluun?
- Miten kustannukset ja hyödyt arvostetaan?
- Mitä investoinnin arviointikriteerejä käytetään?
- Mitä diskonttauskorkoa käytetään?

(Pellinen 2019, s.181)

Hyötyjen ja kustannusten luotettava vertailu vaatii diskonttausta eli rahan aika-arvon huomioimista laskelmissa. Kun halutaan saada selville investoinnin nykyarvo, diskontataan sen pitoaikana syntyvät tuotot tähän päivään. Nykyarvoon muunnettujen tuottojen määrää verrataan investoinnin hankintamenoon. Jos tulokseksi saadaan positiivinen luku, hankinta on kannattava. (Eklund & Kekkonen, 2016 s.139).

6 Mittaamismenetelmät sosiaalialalla

Yhteiskunnallisen kustannus-hyötytietoisuuden lisääntyminen luo paineita sosiaali- ja terveysalan palveluntuottajille sekä päätöksentekijöille. Rajallisten resursien oikean kohdistamisen lisäksi pitää varmistaa palvelua tarvitsevien ihmisten oma rooli, itsemääräämisoikeus ja osallisuuden tukeminen, joka lisää kuntien sosiaalipalveluihin kohdistuvia vaatimuksia. Samanaikaisesti kasvavat palveluntarjonnan tarve ja niihin kohdistuvat talousvaatimukset lisäävät taloudellisen arvioinnin tarvetta. Sosiaalipalveluiden taloudellista vaikuttavuutta voidaan arvioida ja sitä myöskin pitäisi arvioida.

Mittaamisen menetelmät sosiaalialalla ovat yleistyneet. Monella organisaatiolla toimintaa ohjailee taloudellisten tekijöiden lisäksi sosiaaliset tavoitteet. Sosiaalisten vaikutusten mittausmenetelmiä ja malleja on kehitetty, joilla voidaan mitata näkymätöntä hyötyä. Menetelmien avulla saavutettu hyödyn arvottaminen ei ole ansio saadusta prosessilta. Systemaattinen ja pitkäkestoinen hyödyn mittaaminen on osa tuloksellisuuden arviointia ja se antaa organisaatolle mahdollisuuden perehtyä oman toiminnan prosesseihin, joka on ensisijaisen tärkeää toiminnan kehittämisen kannalta. (Opintokeskus Sivis 2019).

6.1 Sosiaalinen investointi ja tilinpito

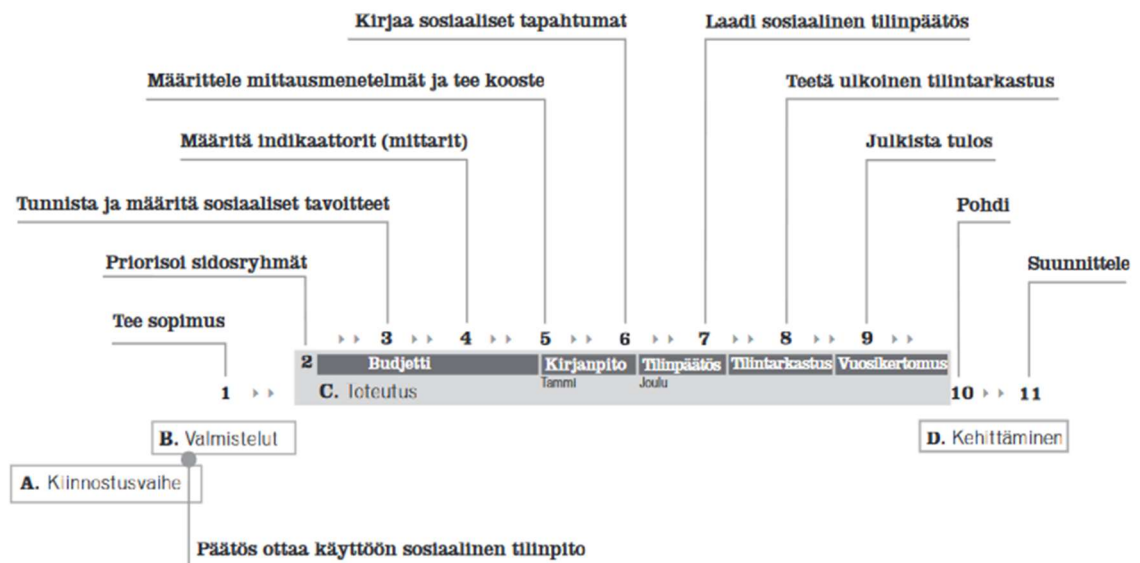
Sosiaalinen investointi on investoimista inhimilliseen pääomaan, se on sijoitus heihin ketkä eivät pysty investoimaan itseensä. Sijoittaminen tapahtuu ihmisiin, terveyden- ja sosiaalihuollon kautta kuten panostamisena koulutukseen ja varhaiseen kasvatukseen. Tavoitteena on vahvistaa ihmisten voimavaroja ja taitoja tehokkaan pääomankasvattamisen ja käytön avulla. Toiminta nähdään sijoituskeinona hyvinvointiin ja kannattavuuteen.

Kansainvälisesti sosiaalisesta investoinnista käytetään nimitystä, The social investment approach (SIA). SIA nähdään taloutta tukevana toimintona, jossa hyötyjen lisäksi saadaan informaatiota riskien ehkäisemiseksi. Käytännössä tämä toteutuu mahdollisuudella varautua riskeihin, jolloin korjaustarve riskien aiheuttamille ongelmille vähenee. Tämä näkyisi esimerkiksi sosiaalietuuksien tarpeen vähentymisenä. Nähdään, että SIA pystytään mittaamaan tuloksien (output) ja panoksien (input) avulla, vaikka se onkin haastavaa. Ongelmana koetaan vaikeasti

määriteltävät vaikutukset, hyödyt ja toteutuksen osalta niukat määrärahat. (Puhakka A. 2019 s. 1-10)

Sosiaalisen tilinpidon (SoT) tavoitteena on organisaatioiden tukeminen tarkastelemaan osa-alueita, jotka eivät tule tavallisessa kirjanpidossa esille. Menetelmä on pitkälti tavallisen kirjanpidon kaltaista, poikkeuksena on seurannan kohteet tilikauden aikana. SoT tavoittaa interaktiot, joita ei voida mitata rahassa kuten yhteiskunnallisten ja sosiaalisten tulosten mittaaminen, analysoiminen ja omien arvojen esille tuominen. Menetelmä soveltuu myös organisaation sisäisen toiminnan kehittämiseen. (Björk & Siltanen 2009. s.4-5) Suomen kyläyhdistyksen 2005 julkaisemassa SoT-käsikirjassa avataan SoT-prosessin vaiheet havainnollistavana kaaviona (Kaavio 1.).

SoT • Neljä vaihetta, yksitoista askelta

Kaavio 1. (SoT-käsikirja 2005. s.7)

Sosiaalisen tilinpidon prosessin järjestelmällinen eteneminen on kannattavaa luotettavan tuloksen saamiseksi. Vaihe vaiheelta etenevä prosessi kehittää organisaatio tuntemusta, jonka avulla pystytään kyseenalaistamaan ja kehittämään omaa toimintaa kannattavampaan suuntaan.

SoT-prosessi alkaa budjetin määrittämisellä, jota seuraa normaalit kirjanpidon, tilinpäätöksen ja tilintarkastuksen vaiheet. Vertailtavuuden varmistamiseksi tulee prosessi uusiksi joka vuosi samaa menettelytapaa hyödyntäen. Tavoitteiden kohdalla kiinnitetään huomiota laadullisten ja määrällisten tavoitteiden tasapainon säilymiseen. Uskottavuuden ja läpinäkyvyyden takaamiseksi, käytetään laskelmissa todellisia lukuja ja tilinpäätös tarkistetaan ulkoisella riippumattomalla toimijalla, jonka jälkeen se tarjotaan julkisesti tarkasteltavaksi kaikille asiasta kiinnostuneille. Jokaisen vuotuisen prosessin lopussa organisaatiolle avautuu mahdollisuus oppia menneistä tilikausista, tämä mahdollistaa objektiivisen tietoon perustuvan kehittämisen organisaatiossa tulevaisuudessa. (SoT-käsikirja 2005 s.4-12).

6.2 IOOI-menetelmä

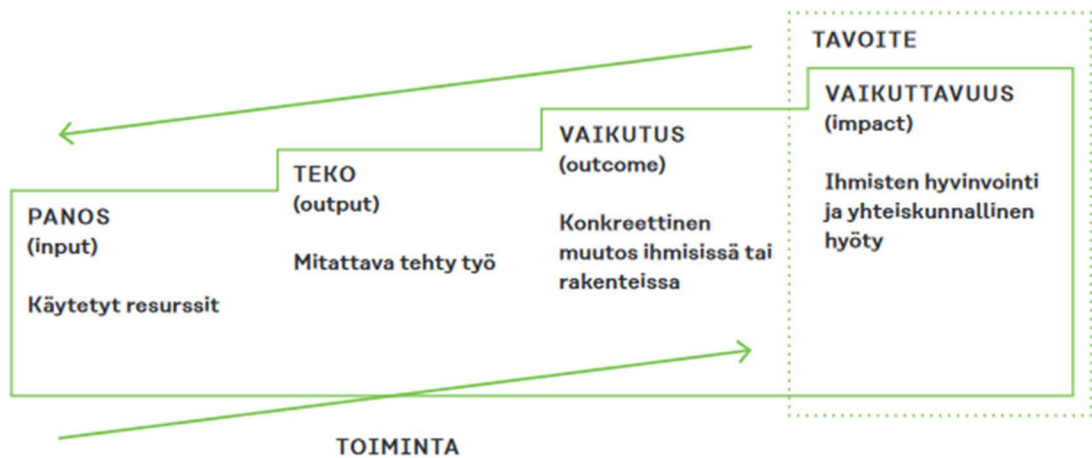
Julkisen sektorin palveluiden ja tuotteiden hankintavolyymi on noin 35 miljardia euroa vuodessa. Ongelmana nähdään epävarmuus hankinnoilla saavutetuista tuloksista. Sijoituksilla tavoitellaan yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja taloudellista kannattavuutta. Palveluiden ostajat ja tuottajat tarvitsevat toimintamalleja, joiden avulla vaikutuksia pystytään ymmärtämään ja todentamaan. (Heliskoski ym. 2018. s.1).

Vaikuttavuuden arviointi on yhteiskunnallisesti tärkeää, koska sen avulla pystytään ratkaisemaan haasteita ja selvittämään onko asetetut tavoitteet saavutettu. Mittaaminen useissa tapauksissa jää kuitenkin tekemättä, vaikka perusajatuksen pystyisi vaivattomasti hahmottamaan.

Vaikuttavuuden ja vaikutusten eroja ja syitä saattaa olla vaikea selvittää tai eriyttää. Seuranta tulisi kuitenkin suorittaa, vaikka se tuntuisi haastavalta, sillä jos vaikuttavuutta ei mitata lainakaan ei saavutettuja hyötyjä pystytä todentamaan. (Aistrich 2014.).

Sitran kehittämä vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemi on suunniteltu palveluntuottajien avuksi. Malli tarjoaa työkaluja ja esimerkkejä organisaatioiden oman toiminnan kehittämiseen. Suomessa käytössä oleva vaikutusketju tunnetaan kansainvälisesti iooi- menetelmänä. Kirjainyhdistelmä tulee sanoista *input* panos, *output* tuotos, *outcome* vaikutus ja *impact* vaikuttavuus. (Heliskoski ym.

2018. s.1-5). Sitran julkaiseman mallin (Kuvio 3.) avulla pystytään hahmottamaan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden muodostuminen.

Kuvio 3. Vaikutusketju. (Heliskoski ym. 2018. s.5)

Vaikuttavuustekijöiden mittaaminen etenee portaittain. Ensimmäinen osa on panos(input), joka kuvaa käytössä olevia toiminnan vaatimia resursseja. Panos voidaan ymmärtää hyvinkin laajasti ja se pitää sisällään työtä, rahaa, materiaaleja, sopimuksia ja esimerkiksi kontakteja.

Toisessa portaassa teko(output) kuvaillaan mitattavissa olevat tehdyt työt eli interventiot. Käytännössä tekojen tulee olla kohdennettuja ja segmentoituja. Segmentoinnin avulla voidaan suuntaa rajallisia resursseja onnistuneesti ja saavuttaa asetettuja tavoitteita. Vaikuttavuuslähtöisen toiminnan mukaisesti hyväksi todetut kokeilut pyritään jalkauttamaan pysyväksi osaksi toimintaa, kun taas toimimattomia kehitetään tai poistetaan käytöstä. Tietojärjestelmien avulla tekoja pystytään seuraamaan hyvinkin tarkasti sekä ennakoimaan tulevia muutoksia.

Kolmannessa portaassa määritellään toiminnan vaikutuksia(outcome). Yhteiskunnallinen kehitys vaatii konkreettisia muutoksia henkilöiden käyttäytymisessä, *vaikutukset* ovat näitä konkreettisia muutoksia.

Viimeinen vaihe on vaikutus-porras, jossa arvioidaan saavutettuja muutoksia hyvinvoinnissa ja siitä saavutettu yhteiskunnallinen hyöty. (Heliskoski ym. 2018. s.2-7) Vaikutuksia ja vaikuttavuutta voidaan arvioida erilaisia mittareita hyödyn-

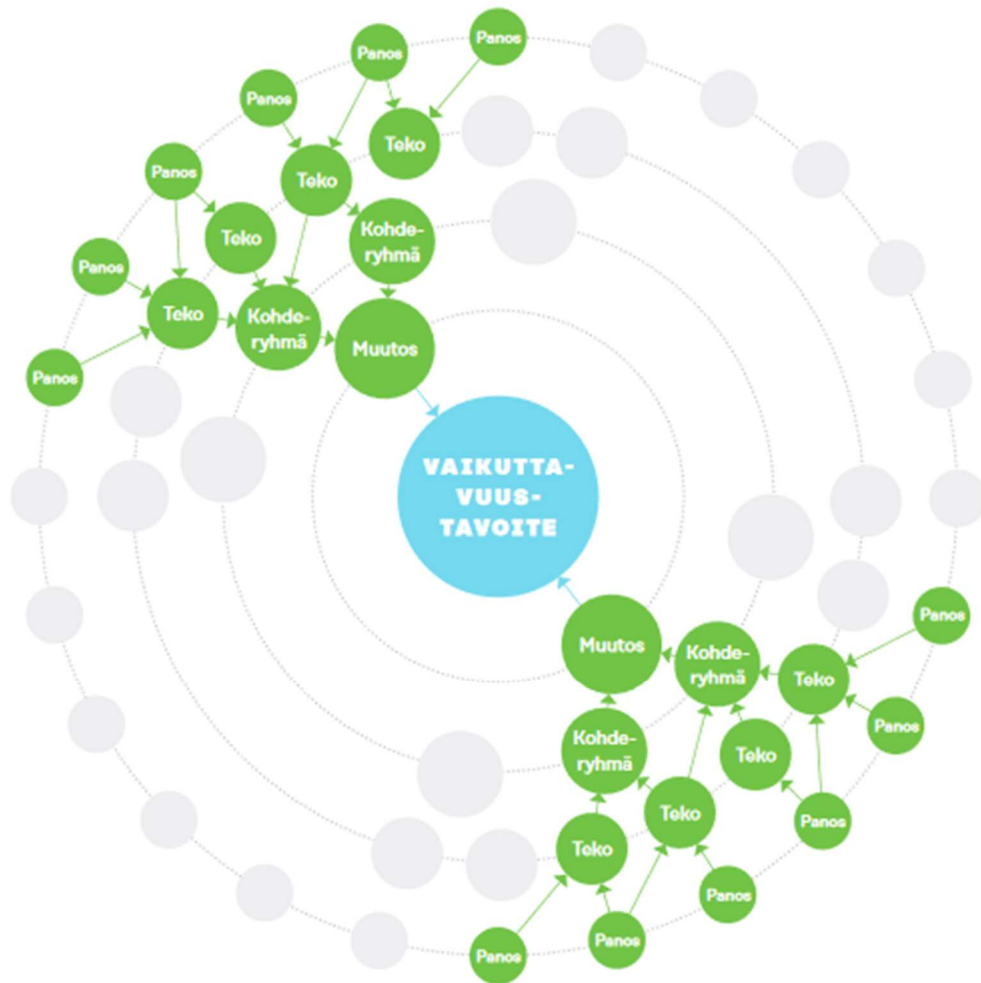
tämällä. Mittaria valittaessa täytyy määritellä arvioinnin luonne ja tarkoitus. Fyysistä toimintakykyä pystytään usein mittaamaan mittarilla tai testillä, kun taas henkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä mitattaessa tarvittavan kattava kuva saadaan yhdistelemällä eri menetelmiä kuten haastattelu ja kyselylomake. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2019.).

Seuraavassa kuviossa (Kuvio 4.) esittelen Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat – hankkeelle laaditun IOOI- mallin. Hanke on vielä käynnissä, mutta vaikuttavuuden tuloksia on jo saatu. Vaikutuksien määrittelyssä on käytetty pohjatietona hankkeen määrittelemiä tavoitteita.

Kuvio 4. Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat – IOOI – malli.

Sitran julkaisemassa vaikuttavuuden askelmerkit oppaassa, tavoitteellista vaikuttavuutta tarkastellaan ekosysteeminä. Ekosysteemin avulla pystyy hahmottamaan kuinka yhteiskunnallinen hyöty eli vaikuttavuuden tavoite ja tekojen ja panosten verkosto käyttäytyy. Sitran julkaisema kuvio (Kuvio 5.) havainnollistaa toiminnan hyvin.

Kuvio 5. Vaikuttavuuden ekosysteemi. (Heliskoski ym. 2018. s.7)

Ekosysteemin avulla voidaan hahmottaa miksi yksi palveluntuottaja voi olla osallisena useissa interventioissa, mutta ei kuitenkaan pysty itse tuottamaan kaikkea yhteiskunnallista hyötyä. Kokonaisvaltainen hahmottaminen on yleensä mahdollista toimijoille, joilla on hyvä käsitys organisaation tulosperusteisista hankinnoista ja rahoitusmalleista. Palveluntuottajilla tulisi kuitenkin olla käsitystä kokonaisuudesta, johon se pyrkii tarjoamaan omia palveluitaan, siksi osallistuminen vaikuttavuuden yhteiskehittämöihin saattaa olla palkitsevaa. Perinteisestä yhteistyöstä yhteiskehittäminen eroaa siten, että toiminnan perusteena on etukäteen yhdessä sovitut vaikuttavuus- ja vaikutustavoitteet, joka mahdollistaa tekojen ja panosten parhaan mahdollisen suuntaamisen sekä yhteisten tavoitteiden saavuttamisen. (Heliskoski ym. 2018. s.7)

6.3 Taloudellisen mittaamisen menetelmät käytännössä

Terveys- ja sosiaalialalla on tarjolla erilaisia taloudellisen arvioinnin menetelmiä. Arviointimenetelmät eroavat toisistaan käytännössä siinä, miten hyödyt arvostetaan ja mitataan. Keskeisimmät käytössä olevat menetelmät ovat kustannusten-minimointianalyysi, kustannus-hyötyanalyysi, kustannus-vaikuttavuusanalyysi ja kustannus-utiliteettianalyysi sekä kustannus-seurausanalyysi.

KMA eli kustannusten minimointianalyysillä pystytään löytämään vähiten kustannuksia aiheuttava vaihtoehto. Käytännössä KMA:ta pystytään hyödyntämään identtisissä interventioissa. Vaikuttavuus terveyshyödyillä on kuitenkin harvoin täysin sama mikä tekee menetelmästä, kankean ja sitä voidaan hyödyntää käytännössä vain rajoitetusti. KMA:ta voidaan käyttää esimerkiksi rinnakkaislääkkeiden kustannuksien vertailussa. Menetelmää käytettäessä tulisi kuitenkin huomioida myös mahdolliset epävarmuustekijät kuten kustannusten laajuus- ja arvostusongelmat sekä pohtia onko hyödyt voitu luotettavasti arvostaa samanvertaisiksi.

KVA eli kustannus- vaikuttavuusanalyysi on terveydenhuolto alalla laajalti käytössä. KVA:ssa pyritään selvittämään interventioiden kustannus ja vaikuttavuus erot. Vaikutuksia arvioidaan indikaattoreiden avulla kuten yksikkö mmHg, (elohopeamillimetri) jota käytetään esimerkiksi verenpaineen mittaamisessa. Indikaattoreiden muutoksia vertaillaan hoitomuotojen välillä. Tämä muutos on aikaansaatu terveysvaikutus, jolla voidaan arvioida esimerkiksi lääkehoidon vaikuttavuutta verenpaine potilaan hoidossa. Indikaattoreiden ollessa eri arvoiset voidaan hyödyt muuntaa tasa-arvoiseksi yksiköiksi käyttämällä mittarina esimerkiksi laatupainotteisia elinvuosia. KVA on menetelmänä hyvinkin toimiva, kun arvioidaan interventioiden tehokkuutta. Menetelmä ei myöskään pyri muuttamaan vaikutuksia väkisin rahamääräiseksi, joten se sopii hyvin terveydenhuoltoalalle. Lisäksi tuloksia tarkastellaan asiakas näkökulmasta.

Kustannus- utiliteettianalyysi, KUA on KVA:n erityistapaus. KVA on suosittu arvioinnin menetelmä, kun interventioiden vaikutukset ovat suoraviivaisia. Terveydenhuollossa näin ei kuitenkaan usein ole, KUA huomioi vaikutuksien arvioin-

nissa elämän laadun sekä pituuden muutokset. Olettamana on, että ihmiset haluavat pysyä hengissä mahdollisimman kauan ja viettää laadukasta elämää. Menetelmä ei pyri rahamääräistään vaikutuksia, vaan siinä tulokset mitataan utiliteettina eli hyvinvointina.

Quality adjusted life years (QALY) on yksi käytössä oleva terveysvaikutus mittaristo terveydenhuoltoalalla. Mittariston avulla voidaan arvioida laatueroja lisäelinvuosia. Elämänlaatua mitattaessa tulee huomioida henkilön yksilölliset mielipyytymykset. Luotettavaan QALY:n laatuerojen mittaamiseen voidaan hyödyntää sairausspesifejä kyselyitä ja geneeristä mittaria. Käyttömenetelmä tulee arvioida tilannekohtaisesti. Spesifeihin kyselyihin verrattuna geneerisen mittarin haasteena on huono herkkyys. Tosin ajallisesti arvioituna on hyödyllisempää käyttää valmiita mittaria sillä kyselyt ovat hitaita toteuttaa ilman valmiita pohjia. Laatuerojen arvotetaan asteikolla nollasta yhteen, jolloin numero nolla kuvastaa kuollutta ja numero 1 täydellistä elämänlaatua. 15D- mittari on suomalaiskehitetty geneerinen mittari. Mittari koostuu kahdesta osa-alueesta kuvailevasta ja arvioinnillisesta. Kuvaileva osio sisältää täytettävän terveyteen liittyvän kyselylomakkeen. Indeksiluvun määrittämisen hyödynnetään lisäksi kyselyistä saatuja preferenssikertoimia. (Liljeroos, 2014. 14-16) Sic lääketietoa Fimeasta, julkaisi 2/2011 kaavion, joka havainnollistaa QALY:n laskemisen.

	Perushoito	Lääke A	Lääke B
Kustannukset	10 000 €	11 500 €	20 000 €
Laatupainotettu elinajanodote	5,0 QALY	5,3 QALY	5,5 QALY
Vaikuttavuus	0 QALY	0,3 QALY	0,5 QALY
ICER = $(C_1 - C_2) / (E_1 - E_2)$	–	$(11\,500\text{ €} - 10\,000\text{ €}) / (0,3\text{ QALY} - 0\text{ QALY}) = 5000\text{ €/QALY}^*$	$(20\,000\text{ €} - 11\,500\text{ €}) / (0,5\text{ QALY} - 0,3\text{ QALY}) = 42\,500\text{ €/QALY}^†$

ICER: incremental cost-effectiveness ratio, inkrementaalinen kustannusvaikuttavuussuhde

QALY: Quality Adjusted Life Year, laatupainotettu elinvuosi.

* Perushoitoon verrattuna.

† Lääkkeeseen A verrattuna.

Taulukko 1. Esimerkkisairausten hoitovaihtoehtojen kokonaiskustannukset, terveysvaikutukset ja kustannusvaikuttavuuden tunnusluvut. (Peura ym. 2011.)

Hoito katsotaan olevan kustannusvaikuttava, jos se on edullisempi ja vähintään yhtä vaikuttava kuin vertailtava hoitomuoto. Kustannusvaikuttava voi olla myös kalliimpi, mutta lisähyödyllisesti kannattavampi vaihtoehto. (Peura ym. 2011).

Kustannus-seuraamusanalyysi (KSA) on kustannus-vaikuttavuusanalyysin kaltainen, ne eroavat vain vaikuttavuusmittaristojen lukumäärällä toisistaan. KSA:ssa mittareita on useampi, jonka avulla voidaan seurata useampia vaikutuksia kuin KVA:ssa. KSA ei kuitenkaan taivu tehokkuuden mukaiseen järjestämiseen muuta, kun selvissä edullisuus tapauksissa. MTEP (Medical Technologies Evaluation Programme) hyödyntää KSA:n ja budjettivaikutusten arviointia toiminnassansa (BVA). MTEP toiminta perustuu laitteiden ja diagnostisten menetelmien arviointiin. Suositukset laaditaan laitteista, joissa nähdään potentiaalia parantaa hoitotuloksia, potilaskokemusta ja resurssien tehokasta hyödyntämistä. (Booth ym. 2017. 16-17)

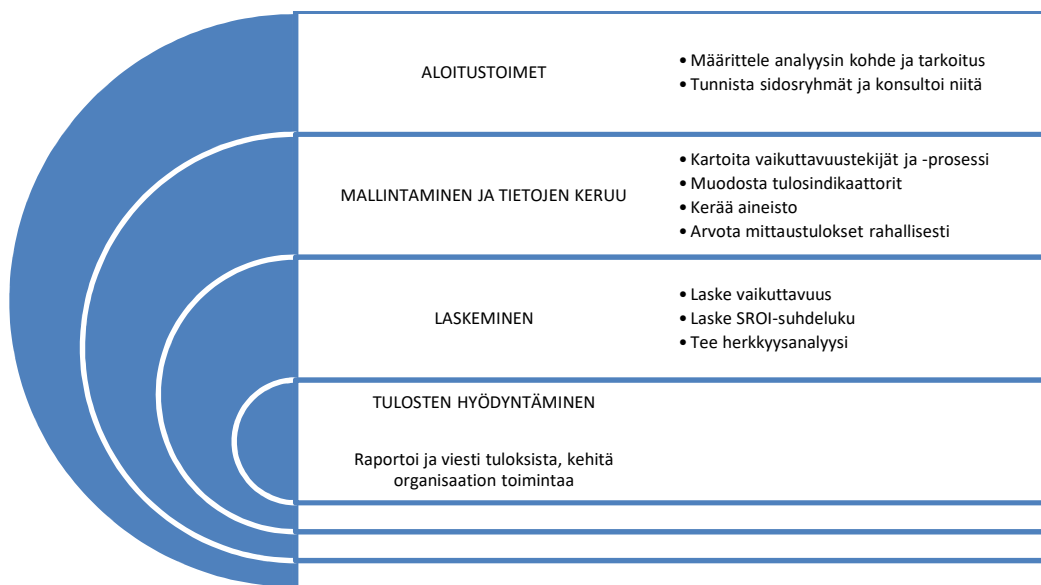
KHA eli kustannus-hyötyanalyysi pyrkii muuntamaan kustannukset ja hyödyt rahamääräisiksi, jotta niiden vertailtavuus olisi luontevampaa. KHA laskee nettohyötyä tai hyödyn ja kustannuksen välistä suhdetta. Hyöty-kustannussuhde on kannattava, jos arvo on suurempi kuin yksi tai nettohyöty positiivinen. Jotta tulevaisuudessa syntyviä vaikutuksia voidaan luotettavasti arvioida keskenään, täytyy ne diskontata nykyarvon menetelmää hyödyntäen. Menetelmänä KHA vastaa kysymykseen *mitä kannattaa tuottaa?*. Joten se sopii parhaiten hyödynnettäväksi projekteissa, joissa on määritelty budjetti ja vaihtoehtoja toiminnan toteutukselle, jotka halutaan laittaa kustannushyöty järjestykseen. KHA suurimpana haasteena koetaan terveydellisten hyötyjen arvottamien rahamääräiseksi. (Sintonen ym. 2006. 251-253).

6.4 SROI-arviointimenetelmä

SROI-menetelmä muuntaa sosiaalisia ja terveydellisiä sekä ympäristöön vaikuttavia hyötyjä rahamääräisiksi. Menetelmä perustuu kustannus- hyöty -analyysiin ja sosiaalisen investoinnin näkemykseen. Tavoitteena on pehmeiden hyötyjen tasa-arvoistaminen, joka onnistuu muuntamalla ne rahamääräisiksi. Kun pehmeät ja kovat hyödyt sekä kustannukset ovat kaikki mitattuina rahamääräisenä,

tekee se niistä vertailukelpoisia keskenään. Menetelmän avulla pystytään selvittämään mitä arvokasta toiminnalla on saatu aikaiseksi ja mikä on sen todellinen hyöty-kustannus-suhde.

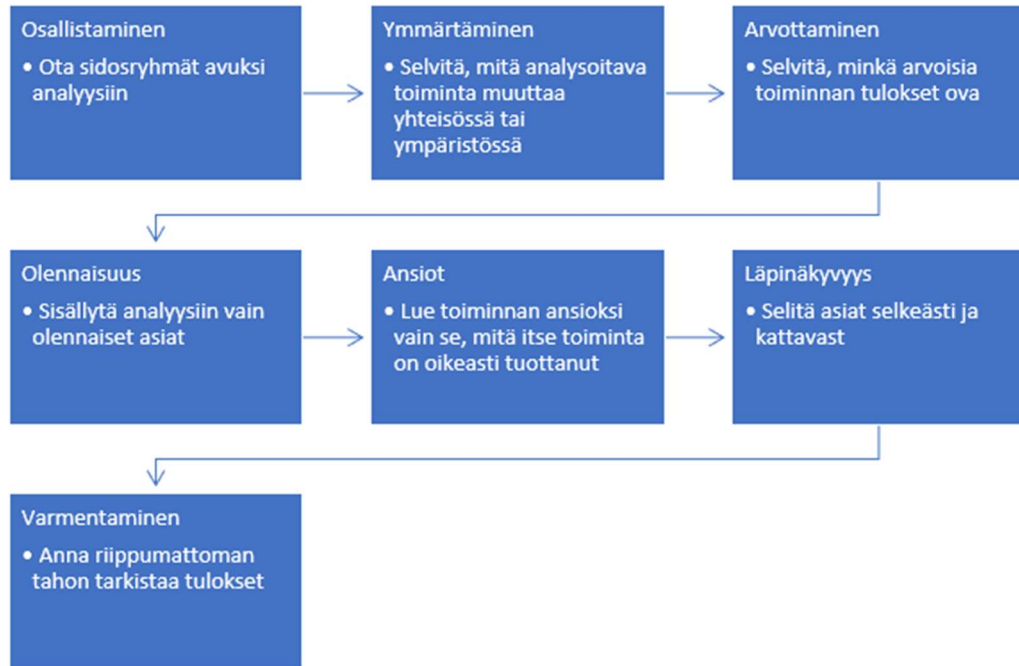
Arviointi menetelmä sopii yksityisille, julkisille ja myös kolmannen sektorin toimijoille. Menetelmä ei välttämättä vaadi ulkoisien resurssien kiinnitystä käyttöönottoon ja toteutukseen. Juha Klemelän ja SOSTE ry:n julkaisema SROI-opas mahdollistaa menetelmän itsenäisen toteutuksen työyhteisön sisällä. Suositeltavaa on, että työyhteisössä koottaisiin moniammatillinen työryhmä menetelmän toteuttamista varten. (Klemelä 2016. s.12-15) Kuviossa 6 on havainnollistettu SROI-analyysin vaiheet ja tehtävät.

Kuvio 6. SROI-analyysin vaiheet. (Klemelä 2016. s.20)

SROI-menetelmä aloitetaan alustavista toiminnoista, joissa määritellään analysoitava kohde ja mihin tarkoitukseen analyysi toteutetaan. Suunnitteluvaiheessa pyritään määrittämään mitkä sidosryhmät vaikuttavat organisaation toimintaan.

SROI-menetelmän toteuttaminen seuraa olennaisuuden periaatteita, jotka esitellään pääpiirteittäin seuraavassa vaikutuskartassa. (Kuvio 7.)

Kuvio 7. SROI-menetelmän olennaisuuden periaatteet. (Klemelä 2016, s.19)

Sidosryhmä osallistetaan toimintaan ja haastatellaan. Vaikutuskartassa lähdetään etenemään vaihe vaiheelta sitä samalla täydentäen. Toinen vaihe mallintaminen, mietitään miten sidosryhmät vaikuttavat organisaation toimintaan ja toisinpäin, tavoite on kerätä tietoa. Erillisen kaavion avulla voidaan havainnollistaa sidosryhmät ja organisaatio, jolloin toiminnan logiikka hahmottuu paremmin. SROI-malli perustuu muutosteoria-ajatteluun.

Muutosteoria kertoo organisaation tai projektin toimintaperiaatteen, järjen, ja logiikan – sen, millä tavalla toiminta tuottaa haluttuja hyviä muutoksia kohteissaan.

(Klemelä 2016, s.68)

Vaikutuskarttaan merkitään panokset (inputs), joilla tarkoitetaan investointeja tai resursseja, jotka mahdollistavat organisaation toiminnan. Organisaatioon sisään tuotu panostus merkitään vaikutuskarttaan tuotoksina (outputs). Tuotokset ovat seurauksia mitä organisaation toiminnasta syntyy, kuten hyödyke tai teko. Panokset ja tulokset kirjataan jokaisen sidosryhmän kohdalla laskuihin mukaan vain kertaalleen. Tulokset (outcomes) voivat olla joko odotettuja, ennakoimattomia,

positiivisia tai negatiivisia. Taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristöön liittyvät tulokset ovat muutoksia tai asiaintiloja, joita organisaatio on toiminnallansa saavuttanut. Indikaattorien (indicators) eli mittarien avulla voidaan todentaa tuloksien toteutumista. Aineiston keräämisen avulla voidaan selvittää mittarien antamat lukemat ja todentaa, että muutoksia on tapahtunut. Ennakoidussa SROI-menetelmässä mittareiden lukemat ovat arvioita. Kerätyt mittaus tulokset arvostetaan rahalliseen arvoon, jos ne eivät sitä vielä ole. Proxy muuttujan avulla luokkien tuloksia voidaan netottaa keskenään, jos niissä koetaan olevan toisensa kumoavaa vaikutusta, esimerkiksi työttömyystuen piiristä siirtyminen palkkatuen piiriin, jolloin tuen maksajana on kummasakin tapauksessa yhteiskunta. (Klemelä 2016. s.22-44)

Vaikuttavuudella tarkoitetaan konkreettisesti organisaation toiminnasta saatuja tuloksia. Ulkopuolelle tulee rajata muista toimijoista johtuvat vaikutukset vähentämällä ne tuloksista. Laskennallisesti tämä tarkoittaa hyötyjä vähentävien tekijöiden tarkastelua kuten *turha panostus-tekijä* (deadweight) viittaa lopputulokseen, joka olisi ilman organisaation toimintaa tapahtunut kuitenkin. *Muun toimijan ansiot-tekijä* (attribution) kertoo nimensä mukaisesti mikä osa vaikutuksista on seurausta jostain muusta toiminnasta kuin oman organisaation. *Syrjäyttämisteijä* (displacement) ilmaisee vaikutuksia, jotka syntyvät oman organisaation toiminnasta, mutta vaikutukset näkyvät muualla kuin omassa vaikutuspiirissä. Vaikutusta vähentävä *vaimenemis-tekijä* (drop-off) huomioidaan pitkällä aikavälillä, kun tarkastellaan vaikutuksen säilymistä.

Vaikutuksen vaikuttavuus tekijä vaimenee ajan myötä, jolloin laskennallisesti vaikutuksesta tulee vähentää vaimentumisen osuus. Vaikutusta vähentäville tekijöille annetaan arvo, jota voidaan käyttää laskennassa vähentävänä kertoimena esimerkiksi 20%. Vähentävien tekijöiden lisäksi tulee SROI-laskennassa ottaa huomioon rahan aika-arvon muutokset. Muutokset saadaan diskonttaamalla nykyarvon menetelmää käyttäen tulevaisuudessa saatavat hyödyt tähän päivään. (Klemelä 2016. s.44-51)

SROI-suhdeluku kertoo mikä on saavutettujen hyötyjen suhde yhteenlaskettuihin kustannuksiin. Laskennallisesti hyödyt jaetaan kustannuksilla, jolloin saadaan suhdeluku mikä kertoo kannattavuuden. SROI-suhdeluku on 1, joten jos tulos

suurempi kuin 1 on investointi kannattava. SROI-suhdeluvun tueksi tehdään herkkyysanalyysi, joka kertoo kuinka herkästi arvot muuttuvat. Jos jokin taustatieto muutetaan, herkkyysanalyysin avulla pystytään selvittämään yksittäisten muuttujien vaikutus lopputulokseen. SROI-menetelmää hyödynnettäessä tulee kuitenkin muistaa, että vaikka tulokseksi saadaan, tarkka numeraalinen arvo on se kuitenkin vain arvio eikä sen täsmällisyyttä pystytä täysin todistamaan. Menetelmän hyödyntäminen antaa myös paljon enemmän kuin rahallisen arvion, ymmärryksen oman organisaation prosessiulottuvuuksiin. (Klemelä 2016. s.51-55)

SROI-analyysi ja tulokset raportoidaan huolellisesti sidosryhmille ja organisaation sisällä. Tuloksien julkisella esillepanolla on paljon hyötyjä organisaation toiminnan kannalta kuten näkyvyyden saaminen, viestinnän parantuminen sidosryhmien välillä, rahoituksen hankinnan apuvälineenä ja organisaation toiminnan parantuminen. Raporttia laadittaessa tulee kiinnittää huomiota laadulliseen toimintaprosessin avaamiseen. SROI-tunnusluku sisältää epävarmuustekijöitä, eikä näin ollen ole matemaattisesti täsmällinen tapa arvioida vaikuttavuutta. Prosessin kokonaisvaltainen ymmärtäminen on arvokas tieto siinä missä tunnuslukujen laskeminenkin.

Säännöllisessä käytössä olevaa SROI-mallia voidaan muokata vastaamaan paremmin oman organisaation toimintaan kuuluvaksi. Varmentaminen on SROI-periaatteiden viimeinen osio. Vähäisillä varoilla tuotetut SROI-tulokset voidaan todentaa keräämällä mahdollisimman paljon palautetta ja tekemällä huolellinen herkkyysanalyysi. Jos todentaminen halutaan suorittaa virallisesti riippumattomalla tarkastajalla, Social Value UK tarjoaa varmentamispalveluita kaupallisena. (Klemelä 2016. s.55-57)

7 Yhteenveto ja pohdinta

Opinnäytetyöni tavoitteena oli tutustua taloudellisen arvioinnin analyysihin ja menetelmiin, sekä pohtia mitä menetelmää toimeksiantaja voisi hyödyntää toiminnassaan sosiaalialalla.

Työn etenemisen kannalta oli tärkeää perehtyä ajankohtaisiin kehityshankkeisiin, tutkimuksiin ja keskeiseen lainsäädäntöön. Luotettavaa teoriatietoa oli saatavilla

helposti, koska monet hankkeista ja niiden tavoitteista ja tuloksista ovat julkisia. Tutkimusten ja raporttien perusteella vammaisten ihmisten oikeuksia on onnistuttu viime vuosina parantamaan, kehittämällä onnistuneita toimintamalleja ja innovatiivisia asukaslähtöisiä pilotteja, jotka on onnistuttu jalkauttamaan pysyvästi käytäntöön. Kehittämistarpeita nähdään siltikin vielä olevan. Tätä tosiasiaa puoltavat lukuisat käynnissä olevat kehityshankkeet ja ohjelmat, joissa vammaisten ihmisten oikeuksia pyritään edelleenkin vahvistamaan. Keskeisimpinä kehityskohteina tutkimissani hankkeissa oli osallisuuden, tasavertaisuuden ja ihmisarvoa tukevien ratkaisujen kehittäminen. Haasteina pidetään asumispalvelurakenteen yksipuolisuus, riittämätön tuki ja palvelutarjonta sekä vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden ja valinnanvapauden puutteellinen tukeminen. Lisäksi kehityskohteiksi nähtiin kuntien välinen yhteistyö ja työntekijöiden työkäytäntöjen olosuhteiden ja osaamisen avartaminen.

Taloudellisen arvioinnin teoriaosuuden aloitin käymällä kustannuslaskennan vaiheet pääpiirteittäin läpi. Tarkoituksena oli perehdyttää lukija kustannusten synty-miseen ja siihen, kuinka kustannuslaskenta etenee. Kustannuslaskennan ymmärrys on lisäksi vaadittavaa, jotta lukija pystyy hahmottamaan yhteiskunnallisen laskentatoimen todellisen luonteen. Yhteiskunnallinen laskentatoimi kattaa perinteisen laskentatoimen lisäksi toiminnasta johtuvia yhteiskunnallisia merkityksiä. Sosiaalialan taloudellista arviointia toteutettaessa tulee huomioida arvioinnin haastavuus, sillä kustannusten yksittäinen tarkastelu ei anna riittävää tulosta. Teoriaosuudessa kävin taloudellisen arvioinnin analyysit käytännönläheisesti läpi, jotta lukijalle muodostuu selkeä kuva, kuinka menetelmiä voidaan hyödyntää käytännössä.

Tarkastelin myös mittaamismenetelmiä, ja valitsin työhöni muutaman keskeisen menetelmän, joita voidaan mielestäni hyödyntää sosiaalialalla ja vammaishankkeissa. Aineistona käytin monipuolisesti alankirjallisuutta ja tutustuin kehitettyihin taloudellisen arvioinnin oppaisiin.

Taloudellista arviointia hyödynnetään jo sosiaalialalla, mutta ei yhtä paljon kuin esimerkiksi terveydenhuoltoalalla. Sosiaalialan taloudellinen arviointi on haasteellista, koska kustannusten vertailu yleensä vaatii vaikutuksien muuttamista ra-

hamääräiseksi. Menetelmien avulla voidaan saada tuloksia, joita voidaan hyödyntää päätöksenteossa, kun tavoite on löytää kustannuksien sekä käyttäjän kannalta tehokkain tapa tuottaa palvelu. Tuloksia tulkittaessa, täytyy kuitenkin muistaa, että tulokset ovat pitkälti arvioita eikä päätöksen tekoa tulisi puhtaasti perustaa saatuihin tuloksiin. Systemaattinen ja pitkäkestoinen hyödyn mittaaminen on osa tuloksellisuuden arviointia ja se antaa organisaatolle mahdollisuuden perehtyä oman toiminnan prosesseihin, mikä on ensisijaisen tärkeää toiminnan kehittymisen kannalta. Jotta tämä toteutuisi, arviointia tehtäessä olisi tärkeää, että organisaatio perehtyy prosessiin ja pyrkii etenemään menetelmissä systemaattisesti sekä pohtimaan toimintansa tuloksia tarkasti.

Opinnäytetyössäni tutustuin taloudellisen arvioinnin eri menetelmiin ja pohdin mitä menetelmiä Naapurit-hanke voisi hyödyntää toiminnassansa. Sopivan menetelmän valinnassa vaikuttivat hankkeen toiminnan keskeiset tavoitteet ja päämäärät. Hankkeen sivustolla toiminnan tarkoitus on kiteytetty seuraavasti.

Naapurit - yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat -hankkeen tarkoituksena on vahvistaa kehitysvammaisten aikuisten sosiaalista osallisuutta ja hyvinvointia. Hankkeen tarkoituksena on parantaa kehitysvammaisten aikuisten sosiaalisia toimintaedellytyksiä etsimällä yksilöllisiä, henkilön vahvuuksiin nojautuvia ratkaisuja itsenäisen asumisen mahdollistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. (Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat – hanke 2019.)

Naapurit—hankkeen yhtenä keskeisenä tavoitteena on vammaisten henkilöiden asumisratkaisuiden monipuolistaminen. Toiminnalla on sosiaalisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia, jotka syntyvät, kun organisaation toiminta vaikuttaa ihmisten elinympäristöön ja elämäntilanteeseen. Millä menetelmällä tämän kaltaisia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia hyötyjä voidaan mitata?. Jokaisella menetelmällä on ominaispiirteitä, jotka määrittelevät niiden rajalliset mahdollisuudet ja resurssit.

Tutkimuksessani keskeiseksi menetelmäksi valikoitui SROI (Social Return On Investment), joka vastaa parhaiten hankkeen taloudellisen arvioinnin tarpeisiin. Menetelmän avulla pystytään arvioimaan asumispalveluiden monipuolistamisesta

johtuvat sosiaaliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset rahassa. Vertailtaessa Naapurit-hankkeen euromääräistä panosta ja tulosta saadaan lopputulos toiminnan kannattavuudesta.

SROI-menetelmä perustuu kustannus-hyötyanalyysiin, joten sen tavoitteena on sosiaalisten, terveydellisten ja ympäristöllisten vaikutusten ilmaisu rahamääräisesti. Lisäksi menetelmässä yhdistyy sosiaalinen tilinpito sekä arviointitutkimus. Menetelmän tarkoituksena ei ole teoreettinen vääristely, jossa laadullisia asioita muutetaan tarkoituksella määrällisiksi, vaan tarkoitus on luoda organisaatioille mahdollisuus muuttaa ei-rahallisia hyötyjä näkyväksi.

Rahamääräiseksi muuttaminen on ehdottomasti yksi menetelmän haasteista. Laskelmat eivät ole matemaattisesti tarkkoja, koska laadullisten kertoimien laadinta perustuu usein vahvoihin oletuksiin. Sen sijaan SROI antaa paljon hyödyllistä tietoa, kuten oman organisaation syvälinen tuntemus. Kaikki laskelmat ja vaikutuskartta olisi hyvä laatia suoraan Exceliin, ja linkittää keskenään, jolloin muutostilanteissa säästetään runsaasti aikaa turhilta korjauksilta.

Suomessa menetelmä on vielä suhteellisen tuore, ja siitä löytyy niukasti käytännön esimerkkejä. Juha Klemelän kirjoittaman Järjestöt, vaikuttavuus ja raha; SROI-arviointimenetelmäoppaan avulla sosiaali- ja terveysalan organisaatiot voivat tutustua taloudelliseen arviointiin ja sen menetelmiin. SROI-menetelmän pysyy ottamaan käytäntöön ilman ulkoisia toimijoita, mutta tukea sen käytännön toteutuksessa on saatavana SOSTE:n Hyvinvointitaloustiimistä tai taloudellisen asioinnin verkosta. SROI-vaiheet esitetään oppaassa systemaattisessa järjestyksessä. Käytännössä järjestyksestä voi kuitenkin poiketa, jos se tuntuu toiminnan kannalta luontevalta. Osa tehtävistä voidaan myös suorittaa samanaikaisesti. Tehtyjen muutosten tulee näkyä myös raportoinnissa, jolloin teksti kulkee johdonmukaisesti eteenpäin.

Tiimiä koottaessa tulee huomioida moniammatillisuus, ja olisi hyvä, että tutkija saisi tiimiltä tarvittavat tiedot, jotta menetelmän käytännön toteutus etenisi sujuvasti. Lisäksi tulee varmistaa, että tiimillä on resursseja perehtyä menetelmään ja tietojen keräämiseen. Menetelmä on suhteellisen työläs toteuttaa. Jos ulko-

puolinen tutkija on palkattu menetelmän avuksi, tulisi tiimiläisillä siltikin olla tarpeeksi resursseja tapaamisiin, tiedon hankintaan sekä sen välittämiseen tutkijalle. SROI-analyysiä koottaessa täytyy ottaa huomioon myös eettiset linjaukset ja tutkimuseettiset kysymykset.

SROI on luonteensa mukaisesti arviointia ei tieteellistä tutkimusta. Tämä tosin ei kuitenkaan sulje pois sitä, että aineiston ja datan keruussa tarvitaan normaalin käytännön mukaiset tutkimusluvut, jos käsitellään herkkä luontoisia tietoja. Järjestö ja hanke toiminnassa SROI työryhmän olisi hyvä aina pohtia vaaditaanko kohderyhmältä ja tutkittavilta allekirjoitukset suostumuslomakkeisiin. Lisäksi on hyvä perehtyä tutkittavan organisaation tutkimuslupahakemusmenettelyihin, jotka saattavat viedä yllättävän paljon aikaa. Vuonna 2018 voimaan astunut EU:n tietosuoja-asetus ja sitä täydentämään säädetty tietosuoja laki koskee lähes kaikkia organisaatioita, joten siihen kannattaa tutustua myös ennen, kun arviointi aloitetaan.

Sidosryhmien koko ja rakenne vaikuttavat haastatteluiden laajuuteen, ja tutkijan kannattaa miettiä, lähteekö hän rajaamaan haastateltavien joukkoa esimerkiksi satunnais- vai harkinnanvaraisena otantana. Tietojen puutteessa tutkija saattaa joutua turvautumaan päätelmiin laskelmia tehdessään. Tämän kaltaisissa tilanteissa tulisi herkkyyksianalyysiin panostaa vielä enemmän ja pohtia saatuja tuloksia tiimin kanssa.

Proxyjen eli korvikemuuttujien valinnassa kannattaa tarvittaessa suorittaa jonkin verran pohjatyötä, jotta muuttuja on varmasti validi. Tasapainoton Proxy arvottaa mittaustulokset virheellisesti, mikä vaikuttaa lopulliseen tulokseen.

Vaikka SROI on menetelmänä työlään oloinen, on siinä myös paljon kiinnostavia elementtejä. Lisäksi Klemelän SROI-oppaan ansiosta, menetelmän hyödyntäminen ei vaadi erityisosaamista, vaan sen runko pohjautuu vaikutusketjuajatteluun, johon voi tarvittaessa tutustua etukäteen.

Opinnäytetyö oli prosessina mielenkiitoinen ja opettavainen. Sosiaalialan tuntemuksen syventäminen vei yllättävän paljon aikaa, mutta se oli todella antoisaa, sillä ala koskettaa jokaista meitä tavalla tai toisella. Erityisen hienoa on, että vammaisten ihmisten oikeuksia kehitetään ja monipuolistetaan.

Organisaatioiden, yhteisöjen ja hankkeiden toiminnan tukena käytettävät taloudellisen arvioinnin menetelmät kehittyvät ja yleistyvät. Malleja ja mittareita muokataan sopeutuvaksi erilaisten toimijoiden tarpeisiin. Opinnäytetyö oli erityisen kiinnostava, koska pääsin tutustumaan näihin menetelmiin sekä pohtimaan niiden hyödyntämistä käytännössä.

8 Lähteet

Alhola K. & Lauslahti S. 2000. Laskentatoimi ja kannattavuuden hallinta. Porvoo. WS Bookwell Oy.

Aloite hallitusohjelmaan sisältyvän henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämiseen 2019. Suunta-keskus. https://suunta.fi/wp-content/uploads/2019/09/Aloite-hallitusohjelmaan-sis%C3%A4ltyv%C3%A4n-henkil%C3%B6kohtaisen-budjetoinnin-kehitt%C3%A4miseen_210819_Suunta.pdf. Luettu 13.9.2019

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2019. Toiminta-ajatus, visio ja arvot. https://www.ara.fi/fi-FI/ARA/Toimintaajatus_arvot_ja_visio. Luettu 18.7.2019

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2019. Ohjelmat, #kotimatalla. <https://www.ara.fi/fi-FI/Ohjelmat/kotimatalla>. Luettu 17.7.2019

Aistrich M. Kannattaako vaikuttavuutta yrittää mitata?. Sitra 2014. <https://www.sitra.fi/artikkelit/kannattaako-vaikuttavuutta-yrittaa-mitata/>. Luettu 3.10.2019.

Björk, H. & Siltanen, T. 2009. Opas sosiaaliseen tilinpitoon. <https://docplayer.fi/769033-Opas-sosiaaliseen-tilinpitoon.html>. Luettu 18.9.2019

Booth N. Aronen P. & Mäkelä M. Kustannusvaikuttavuuden käyttämisestä yhtenä terveydenhuollon palveluvalikoiman määrittelykriteerinä 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:30.

Eklund I. & Kekkonen H. 2014. Kannattavuuslaskenta ja hinnoittelu. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Eklund I. & Kekkonen H. 2016. Kannattavuuslaskennan taitajaksi. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Hintsala S. Sipilä J. & Sainio K. 2015. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Asuminen arjen keskiössä. Suomen yliopistopaino Oy. Juvenes Print Tampere 2015.

Håkan B & Siltanen T. SoT-käsikirja. Sosiaalinen tilinpito. <http://www.kylatoiminta.fi/uploads/images/tiedostot/Hankkeet/SoT-kasikirja-20060320-3.pdf>. Luettu 20.9.2019

Invalidiliitto 2019. Vammaisten palvelut ja sosiaalihuoltolaki. <https://www.invalidiliitto.fi/tietoa/vammaisten-oikeudet/vammaispalvelut-ja-sosiaalihuoltolaki>. Luettu 8.7.2019.

Kuntaliitto 2019. Tilastot ja julkaisut. <https://www.kuntaliitto.fi/tilastot-ja-julkaisut/verkko-opaat/kuntien-saavutettavuusopas/liite-1> Luettu 17.7.2019.

Kuntaliitto 2019. Sosiaalihuolto. <https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/sosiaalihuolto> Luettu 11.9.2019.

Liljeroos L. 2014. Kustannus-vaikuttavuusanalyysi terveydenhuollossa: PCC-valmisteen kustannus-vaikuttavuus varfariinia käyttävän lonkkamurtumapotilaan hoidossa. Johtamiskorkeakoulu, Tampereen yliopisto. Pro Gradu tutkielma.

Mitä tarkoittaa henkilökohtainen budjetti? 2019. Kehitysvammaisten palvelusäätiö. <https://www.kvps.fi/kehittaminen/henkilokohtainen-budjetti/mita-tarκοittaa-henkilokohtainen-budjetti/> Luettu 20.8.2019.

Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat – hanke 2019. Lahden ammattikorkeakoulun hanke julkaisu. <https://www.lamk.fi/fi/hanke/naapurit-yhteisollisyyden-ja-osallisuuden-mahdollistajat> Luettu 21.8.2019.

Neilimo K. & Uusi-Rauva E. 2017. Johdon laskentatoimi. Helsinki. Edita Publishing Oy.

Nurmi-Koikkalainen P. 2013. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Laitoksesta lähiympäristöön – Kuntakyselyn tuloksia vammaisten kuntalaisten palveluista. Työpaperi.

Opintokeskus Sivis 2019. Sosiaalisen hyödyn mittaamisen periaatteita. <https://www.ok-sivis.fi/sosiaalisen-hyodyn-etusivu/sosiaalisen-hyodyn-mittaamisen-periaatteita.html>. Luettu 21.9.2019

Patton M. Q. Qualitative research & evaluation methods integrating theory and practice. Thousand Oaks CA. 2015.

Peura P. Turunen T. Purmonen T. Happonen P. & Martikainen J. 2011. Mitä lääkehoitojen kustannusvaikuttavuus tarkoittaa? Sic, lääketietoa Fimeasta. Julkaistu numerossa 2/2011.

Pitkänen S. Huotari K. & Törmä S. 2018. Ympäristöministeriön raportteja Helsinki 12/2018.

Puhakka A. 2019. Sosiaalinen investointi. Käsité ja mahdollisuudet hyvinvointivaltion uudistamiselle. https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2019/05/KSS_Puhakka_web.pdf. Luettu 13.9.2019.

Henkilökohtainen budjetointi video, avain kansalaisuuteen 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=dFabSgRI9gk&feature=youtu.be>. Katsottu 20.8.2019.

Heliskoski J. Humala H. Kopola R., Tonteri A. & Tykkyläinen. 2018. Vaikuttavuuden askelmittarit. Työkaluja ja esimerkkejä palvelutuottajille. Sitran selvityksiä 130. PDF-dokumentti. <https://media.sitra.fi/2018/03/27105443/vaikuttavuuden-askelmerkit.pdf>. Luettu 3.10.2019.

Raassina A-M. Hintsala S. & Keski-Korhonen J. 2016. Sosiaali- ja terveysministeriö. Laitoksesta yksilölliseen asumiseen. Kehitysvammaisten asumisen ohjelman toimeenpanon arviointi ja tehostettavat toimet vuosille 2016-2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74818/Rap_ja_muistioita_2016_17.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 16.7.2019

Stefton T. Byford S. McDaid D. Hills J. & Knapp M. 2004. Taloudellinen arviointi sosiaalialalla. Helsinki. Stakes.

Suunta. Henkilökohtaisen budjetoinnin keskus. 2019. <https://suunta.fi/mika-suunta/>. Luettu 5.9.2019.

Suomen YK-Liitto 2019. Vammaisten oikeudet. <https://www.ykliitto.fi/yk-temat/ihmisoikeudet/vammaisten-oikeudet>. Luettu 16.7.2019.

Sillanpää N. Hintsala S. Ylitalo J. & Klem S. 2017. Ympäristöministeriön raportteja 22/2017. Monipuolista asumista kehittämässä. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160272/YMra_22_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 18.7.2019

Sintonen H. Pekurinen M. 2009. Terveystaloustiede. WSOY Helsinki.

Suomen YK-Liitto. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2015. https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf.

Tenhunen M-L. Tilisanomat, Johdon laskentatoimen peruskäsitteet, menetelmät ja tekniikat osa 2. <https://tilisanomat.fi/koulut/johdon-laskentatoimen-koulu-koulut/johdon-laskentatoimen-peruskasitteet-menetelmat-ja-tekniikat>. Luettu 24.7.2019

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2019. Tilastot ja data. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/sosiaali-ja-terveydenhuollon-talous/sosiaaliturvan-menot-ja-rahoitus> Luettu 12.9.2019.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 2019. Miten valitset toimintakyvyn mittarin?. <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/toimintakyvyn-arviointi/arviointimenetelma-valinta>. Luettu 3.10.2019.

Kananen J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä: kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Klemelä J. 2017. Järjestöt, vaikuttavuus ja raha –SROI-arviointimenetelmä. Sos-ten julkaisuja 1/2016. 2.korjattu painos. Helsinki. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Kynnys Ry. VIA-projekti. YK:n vammaissopimus. <http://www.vike.fi/via/>. Luettu 24.7.2019.

Ympäristöministeriö 2018. Selvitys: kehitysvammaisten asumiseen kaivataan lisää vaihtoehtoja. [https://www.ym.fi/fi-FI/Asuminen/Selvitys_kehitysvammaisten_asumiseen_kai\(46268\)](https://www.ym.fi/fi-FI/Asuminen/Selvitys_kehitysvammaisten_asumiseen_kai(46268)). Luettu 18.7.2019.

Ympäristöministeriö 2016. Pitkänen S. Törmä S. Huotari K. & Puumalainen J. Joustavalla tuella tavalliseen asumiseen. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/159393/YMra_30_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 18.7.2019.

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325